МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПРАКТИЧНА СТИЛІСТИКА

Навчально-методичний посібник

Одеса
Фенікс
2023

УДК 070.4
П 69

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.02.2023)

Укладачі:

Мамич Мирослава Володимирівна – октор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шевченко-Бітенська Олена Валентинівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Бибик Світлана Павлівна – доктор філологічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу стилістики, культури мови і соціолінгвістики Національної академії наук України;

Грушевська Юлія Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Національного університету «Одеська юридична академія».

П 69 **Практична стилістика** : навч.-метод. посіб. / М. В. Мамич, О. В. Шевченко-Бітенська ; нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 72 с.
ISBN 978-966-928-909-4

Пропонований посібник складається з програми курсу, лекційного матеріалу, завдань до практичних занять, методичних рекомендацій для викладачів, що проводять практичні заняття, завдань для самостійної роботи, списку рекомендованої літератури. Посібник містить завдання, які мають допомогти здобувачам вищої освіти – майбутнім журналістам – опанувати можливості української мови в різних функціональних стилях (підстилях) на лексичному, фразеологічному, морфологічному й синтаксичному рівнях, удосконалити мовні знання, систематизувати їх і на цій основі сформувати розуміння сучасних мовленнєвих норм та особливостей мови майбутнього фаху. Посібник сприяє формуваню навичок роботи з «Українським правописом», лінгвістичними словниками, довідниками, необхідними для писемного та усного користування українською мовою у професійній сфері.

Теоретичний матеріал посібника та практичні завдання дозволять виробити стійкі навички у володінні нормами української літературної мови на всіх її рівнях; сформувати вміння стилістичної правки текстів, яка ґрунтуватиметься на чіткому визначенні характеру мовленнєвих помилок та їх вправному усуненні.

УДК 070.4

ISBN 978-966-928-909-4

© М. В. Мамич,
О. В. Шевченко-Бітенська, 2023

Зміст

Передмова 4
Структура навчальної дисципліни 5
Тематичний план 5
Лекції 6
Завдання для практичних занять 36
Критерії оцінювання під час поточного контролю 61
Методичні вказівки (рекомендації) для викладачів, які проводять практичні заняття 62
Завдання для самостійної роботи 63
Список рекомендованої літератури 68
Питання до іспиту 69

Передмова

Курс «Практична стилістика» покликаний не тільки поглибити й по-новому осмислити знання, здобуті на молодших курсах, а й дати студентам можливість отримати навички, необхідні для роботи журналіста.

Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання підготувати висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом спеціалістів. Майбутні журналісти мають отримати не лише досконалі теоретичні знання з фаху, а й набути практичних умінь, високого рівня володіння мовою з метою вільного користування нею у всіх сферах, у професійній зокрема.

Мета курсу – ознайомити здобувачів освіти із основами стилістики української мови, стилістичною системою в її довершеній, поліфункціональній формі; домогтися засвоєння основних понять теоретичної та практичної стилістики, а також оволодіння стилістичними нормами літературної мови; виробити чуття естетики мови; сприяти формуванню висококультурної національно-мовної особистості журналіста.

Основна увага на заняттях зосереджується на різних видах стилістичної правки, що має на меті навчити здобувачів освіти працювати з певними видами словників, довідників з культури мови.

З метою поглиблення знань посібник має розділ «Завдання для самостійної роботи». Підібрано список літератури, аби здобувач освіти мав змогу готуватися до практичних занять самостійно.

Програма дисципліни з курсу «Практична стилістика» визначає обов'язковий обсяг знань і умінь, який мають отримати здобувачі освіти – журналісти.

Структура навчальної дисципліни

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекційні заняття	Практичні заняття	Всього ауд. годин	Курсові роботи	Контрольні роботи	Самостійна робота	Всього годинн	Кількість кредитів	екзамен	залік
очна	3	5	14	16	30	-	-	60	90	3	+	-

Тематичний план

	Назви розділів, тем	Кількість годин			
		усього	лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1.	Предмет і завдання курсу. Функціональні стилі української мови	14	2	2	10
2.	Стилістичне розшарування української лексики	14	2	2	10
3.	Стилістичне використання багатозначності слова та омонімії. Пароніми. Стилістичне використання лексичної синонімії. Словникові та контекстуальні антоніми в мові ЗМІ.	12	2	2	8
4.	Стилістичне використання в мові ЗМІ іншомовних слів, неологізмів, історизмів і архаїзмів, діалектизмів. Лексичні та граматичні росіянізми. Канцеляризми та штампи в мові ЗМІ. Стилістичне використання фразеологізмів у мові мас-медіа	12	2	4	8
5.	Стилістичне використання морфологічних засобів	14	2	2	8
6.	Стилістичні можливості синтаксису. Стилістичні властивості порядку слів у реченні. Стилістичне використання координації підмета й присудка. Узгодження означення. Варіанти форм, пов’язані з керуванням	12	2	2	8
7.	Стилістичне використання однорідних членів речення. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій. Складні речення в мові ЗМІ	12	2	2	8
	Всього	90	14	16	60

ЛЕКЦІЇ

Лекція № 1

Тема
Предмет і завдання курсу. Функціональні стилі української мови

Мета вивчення

Ознайомити студентів зі змістом курсу “Практична стилістика”; поглибити розуміння поняття норми сучасної української мови; культури мови і мовлення, застосування мовних засобів відповідно до ситуації мовлення; розглянути стереотипні, узвичаєні словесні формули для певних типових мовленнєвих ситуацій та особливості їх застосування.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Знати визначення основних понять. Розуміти особливості стилів мовлення, уміти диференціювати тексти відповідно до стилів.
2. Розпізнавати норми літературної мови, відповідно до ситуації спілкування.

План

1. Предмет і завдання курсу.
2. Функціональні стилі української мови.
3. Стилістичне розшарування української лексики.

Основний зміст

1. Предмет і завдання курсу.

Основний предмет навчального курсу – стилістична диференціація мови, характеристика її функціональних стилів

На відміну від теоретичної стилістики практична стилістика має прикладний характер. Дуже важливими в практичній стилістиці є поняття синонімія норми і, ясна річ, стилю.

Синонімія мовних засобів передбачає їх багатство в мові, вибір найбільш доцільних засобів у тій чи іншій мовній ситуації. Де є вибір, там виникає стиль, стилістика.

Стилістиці властиве широке розуміння синонімії не тільки лексичної, але й синтаксичної, морфологічної, словотвірної, фразеологічної та ін. Практичну стилістику цікавлять реальні можливості обрання синонімічних засобів, що їх дає нам мова для висловлювання думки.

Норма – сукупність загальновизнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі. Це ще одне з ключових понять у практичній стилістиці. Хоча *норма* є поняттям історично змінним, проте ця історична змінність поєднується з відносною стабільністю норм на кожному певному історичному етапі. Норми можуть бути суворими й варіативними у використанні тих чи інших засобів.

Нормативність мови виявляється на рівні орфоепії, акцентуації, орфографії, лексики, фразеології, морфології, синтаксису, пунктуації, стилістики.

Українські мовознавці здебільшого виокремлюють такі різновиди стилістики:

– стилістика ресурсів (описова стилістика);
– функціональна стилістика;
– зіставна стилістика;
– порівняльна стилістика;
– історична стилістика;
– сучасна (синхронна) стилістика;

– діалектна стилістика;
– стилістика тексту;
– практична стилістика

Близькою до практичної стилістики української мови є *девіатологія* (від латин, - відхилення + грец. - учення, слово) вивчає всі типи відхилень від норм, законів комунікації. Девіатологія в мас-медіа розглядає різні типи журналістських помилок, аналізуючи їх уплив (переважно, звісно, негативний) на рівень комунікативності тексту в ЗМІ.

2. Функціональні стилі української мови.

Мова, як явище соціальне, виконує різні функції, пов'язані з тією чи іншою сферою людської діяльності. Для реалізації цих функцій сформувалися окремі різновиди мови, кожному з яких властива наявність тих чи тих мовних засобів. Ці різновиди називають *функціональними стилями*.

Отже, *стиль* – це об'єднана певним функціональним призначенням система мовних елементів, способів їх добору, вживання, взаємного поєднання і зв'язку; це функціональний різновид літературної мови.

Здебільшого дослідники стилістики української мови виокремлюють офіційно-діловий, науковий, публіцистичний стилі, а також те, що ми називаємо функціонально-стильовою єдністю «мова художньої літератури» та розмовною функціонально-стильовою сферою, й останнім часом також цілком обґрунтовано додають до них конфесійний стиль.

Публіцистичний стиль – функціональний різновид літературної мови, який використовується в ЗМІ, в ораторських, пропагандистських виступах. Для нього характерні популярність, образність, полемічність викладу, яскравість засобів позитивної чи негативної експресії. Для публіцистичного стилю характерні:

– суспільно-політична лексика;
– швидке оновлення лексичного складу та семантичне оновлення слів, переорієнтування лексики інших стилів для використання в публіцистиці;
– ощадливість мовних засобів, лаконічність викладу за інформаційної насиченості тексту;
– емоційно-оцінні слова;
– експресивно зв'язане слововживання;
– перефрастичні побудови;
– фразові серії;
– словоформи з префіксами анти-, псевдо-, нео- тощо та із суфіксами -ац(ія), -фікац(ія), -іст, -тор, -ізм, -овець тощо;
– складні прикметники;
– варіювання часовими формами дієслова для підкреслення образ
– ності опису, розповіді;
– імперативні форми дієслів, що передають заклики до спільної дії;
– конструкції з різними видами інверсії;
– конструкції з повторами слів і синтагм, предикативних ланок склад
– ного синтаксичного цілого, з нанизуванням компонентів;
– риторичні запитання та звертання

Публіцистичний стиль має декілька різновидів; їх виокремлють залежно від того, які засоби масової інформації ними послуговуються. Найбільш дослідженим і найменш суперечливим з теоретичного погляду є газетний різновид публіцистичного стилю.

Науковий стиль – один з функціональних стилів літературної мови, який обслуговує сферу науки; він належить до книжних стилів. Характерними рисами наукового стилю є:

– уживання термінів;
– використання абстрактної лексики;
– використання наукової фразеології (складених термінів);

– у морфології - переважання певних класів слів (іменників, а не, скажімо, дієслів);
– використання категорії числа іменників з послабленим граматичним значенням;
– використання прикметників для уточнення змісту поняття через зазначання його ознак;
– широке вживання дієслова у формі теперішнього позачасового;
– використання форм особи дієслів та особових займенників у найбільш абстрактно-узагальнених значеннях;
– використання як засобів експресивності посилювальних і обмежувальних часток, займенників, кількісних прислівників;
– використання прислівників у сполучній функції;
– у синтаксисі - використання різноманітних складних речень і складного синтаксичного цілого;
– у семантиці-тяжіння до точності.

В межахі наукового стилю виокремлюють особливий науково-популярний підстиль.

Офіційно-діловий стиль обслуговує сферу писемних офіційно-ділових стосунків. Розрізняють три його підстилі: канцелярсько-діловий (адміністративно-канцелярський), дипломатичний і юридичний (законодавчий). Офіційно-діловий стиль має такі ознаки:
– стислість, компактність викладу, економне використання мовних засобів;
– високий рівень стандартизації мовних засобів;
– тенденцію до стилістичної однорідності тексту, до використання тільки нейтральних і книжних елементів;
– широке використання термінології, номенклатурних назв, наявність особливої лексики й фразеології, вживання в тексті складноскорочених слів, абревіатур;
– вживання збірних іменників;
– часте використання віддієслівних іменників;
– розповідний характер викладу, використання номінативних речень з переліком;
– прямий порядок слів у реченні як переважний принцип його побудови;
– тенденцію до використання простих з граматичного погляду конструкцій або складних речень, які передають логічне підпорядкування одних фактів іншим;
– майже повну відсутність емоційно-експресивних мовленнєвих засобів;
– слабку індивідуалізацію стилю

До особливостей функціонально-стильової єдності «мова художньої літератури» належать такі:
– єдність комунікативної й естетичної функцій;
– багатостильовість;
– художньо-образна конкретизація як основна загальна специфічна стильова риса;
– широке використання зображально-виражальних засобів;
– виявляння творчої індивідуальності автора;
– використання діалектизмів, жаргонізмів, професіоналізмів, просторічних слів;
– використання образних засобів мови.

Розмовна функціонально-стильова сфера протиставляється книжним стилям. До її характерних особливостей відносимо насамперед:
– спонтанність мовлення;
– використання невербальних засобів;
– широке використання розмовно-побутової лексики й фразеології, лексики емоційно-експресивної;
– переважне використання простих речень;
– використання вставних слів різних видів, розривання речень вставними конструкціями;
– застосування еліптичних і неповних речень;
– уживання слів-звертань, слів-речень;
– повтори слів.

Конфесійний стиль обслуговує сферу релігійних стосунків, релігійні потреби суспільства. Це стиль перекладної та оригінальної літератури. Найвиразніше характеризує конфесійні тексти їхній лексичний склад. Серед лексико-семантичних груп типовими є такі: слова для найменування Бога та явищ потойбічного світу (*Небесний Отець, Божий Син, Святий Дух, Спаситель, Царство Боже, рай, вічне життя, небеса*); слова для найменування стосунків людини й Бога (*вірувати, молитися, заповіді, воскресіння, покаяння, праведні, грішні, благодать*).

Характерними ознаками лексики конфесійного стилю є:

- велика сконцентрованість стилістично маркованих одиниць (конфесійної лексики);
- широке використання старослов'янізмів;
- алегоричність;
- перефрастичність;
- інверсійний порядок слів, який підкреслює урочисту піднесеність мови;
- повтори слів, словосполучень і речень, за допомогою яких наголошується та чи інша думка;
- поєднання речень способом «нанизування»;
- переважання розповідних, здебільшого синтаксично повних речень;
- синтаксична однотипність початкових структур, які часто мають те саме службове слово.

Функціональні стилі не становлять собою замкнутих систем. Між ними існує взаємодія; можна говорити про значні взаємовпливи в системі функціональних стилів. Навіть найбільш специфічні засоби якогось стилю можуть використовуватися в іншому стилі. Межі між стилями рухомі.

Лекція № 2

Тема
Стилістичне розшарування української лексики

Мета вивчення

Набуття знань про стилістичну диференціацію лексики; забезпечення оволодіння правилами сполучуваності слів; набуття вмінь та навичок роботи з різними типами словників.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Уміти стилістично диференціювати лексику.
2. Поліпшити володіння правилами сполучуваності слів;
3. За потреби працювати з різними типами словників.

План

1. Стилістична диференціація лексики.
2. Сполучуваність слів.
3. Словники, потрібні в редакційній практиці. Стилістичні позначки в словниках як засіб орієнтування в доборі слова.

Основний зміст

1. Стилістична диференціація лексики.

Українську лексику зі стилістичного погляду традиційно поділяють на стилістично нейтральну (міжстильову, загальновживану) і стилістично забарвлену (стилістично марковану, стилістично позначену). Стилістично нейтральну лексику використовують у всіх стилях. Стилістично забарвлена лексика характерна для одного або декількох стилів.

У будь-якому конкретному тексті переважає стилістично нейтральна лексика, і лише невелика група стилістично забарвлених слів дозволяє нам говорити про те, що цей текст написано певним стилем. Отже, стилістично забарвлена лексика є одним із стилеутворювальних елементів.

У межах стилістично забарвленої лексики виокремлюють декілька груп слів, серед яких:

- ділову лексику *(заява, довідка, кошторис, доручення, квартплата, наказ)*;
- науково-термінологічну лексику *(аналіз, аналогія, аргумент, суфікс, парадигма, ямб, хорей, дебет, кредит, феноксиметилпеніцилін)*;
- професійно-виробничу лексику *(домна, руда, електрозварювання, оранка, боронування, шлак, мартен)*;
- розмовну (і просторічну) лексику *(розпозіхатися, нализатися, цмокнути, роззява, свинство)*.

2. Сполучуваність слів.

Важливою лексичною характеристикою в плані належності слова до тієї чи іншої групи лексики є сполучуваність слів, тобто здатність їх поєднуватися з іншими словами в тексті.

Лексична сполучуваність визначається семантикою слів, їх належністю до того чи того стилю мови, експресивно-емоційним забарвленням, граматичними особливостями. Здебільшого слова не мають стилістичного забарвлення. Що ж до слів, які мають те чи інше стилістичне забарвлення, то найчастіше в їх уживанні дотримуються вимоги стильової одноплановості. Проте це не значить, що слова різних стилістичних шарів не можуть опинятися поряд у тексті.

Уживання різностильової лексики є цілком закономірним, якщо воно виправдане змістом тексту, відповідає задумові письменника чи публіциста, його художній (публіцистичній) ідеї.

Вживання різностильової лексики допомагає створити комічний ефект (навіть тоді, коли автор цього не хоче).

Дехто з дослідників також пише про стилістичне значення слова, називаючи стилістичним значенням додаткове, супровідне до лексичного та граматичного значення мовної одиниці.

Важливим поняттям, пов'язаним зі сполучуваністю слів, з особливостями їх стилістичного використання, є поняття конотація. Цим терміном позначають додаткові семантичні чи стилістичні відтінки, які нашаровуються на основне значення слова й надають висловлюванню якогось емоційно-експресивного забарвлення.

3. Словники, потрібні в редакційній практиці. Стилістичні позначки в словниках як засіб орієнтування в доборі слова.

Зазвичай словники поділяють на енциклопедичні та лінгвістичні (філологічні). Енциклопедичні словники подають стислу характеристику предметів, явищ, історичних подій, видатних політичних діячів, провідних вчених, діячів культури, різних понять, що позначаються тими чи іншими словами. Вони вносять до реєстру здебільшого тільки іменники та іменникові словосполучення, не дають власне мовних ознак реєстрових слів, широко наводять власні назви. З-поміж енциклопедичних словників виділяють загальні, що розраховані на подання найширшої інформації, і спеціальні (галузеві) енциклопедії (медична, сільськогосподарська, енциклопедія кібернетики тощо).

У лінгвістичних словниках по-різному пояснюються слова: з погляду властивого їм лексичного значення, походження, правопису, наголошування тощо. Лінгвістичні словники можуть бути одномовними, двомовними, багатомовними. Основним типом лінгвістичних словників є одномовні, в яких у певному аспекті розкриваються особливості слів. Вони поділяються на окремі різновиди словників: тлумачні, орфоепічні, орфографічні, етимологічні, історичні, словники іншомовних слів, термінологічні, фразеологічні, частотні тощо.

У редакційній практиці можна скористатися такими українськими енциклопедичними виданнями:

- Енциклопедія сучасної України. Т.1-3. К., 2001 – 2004.
- Українська мова : енциклопедія. К., 2000. 752 с.

Лінгвістичні словники деяких типів дають стилістичну характеристику слова, решта лексикографічних праць має інше призначення.

Волкотруб Г. Й. Стилістика ділової мови. К., 2002. 208 с.

Капелюшний А. О. Практичний посібник-довідник журналіста : редагування в ЗМІ : аналіз і перевірка фактичного матеріалу. Львів. 2004. 576 с.

Великий тлумачний словник сучасної української мови. Близько 170 тисяч слів. К., 2001. 1440 с.

До стилістично нейтральних слів у цих словниках здебільшого не подають жодних позначок.

До слів розмовного типу подано позначку *розм.* При окремих різновидах розмовної лексики подають такі позначки: *вульг.* - вульгарне слово; *жарт.* - жартівливе; *ірон.* - іронічне; *зневажл.* - зневажальне; *лайл.* - лайливе; *фам.* - фамільярне.

Слова урочистого звучання, піднесеного характеру подають з позначкою *уроч.*

Слова, властиві поетичній мові, наведено з позначкою *поет.*

При словах, які вживають переважно в книжній мові стоїть позначка *книжн.*

Терміни різних наук мають позначку *спец.,* якщо слово вживається в кількох царинах, або позначку, що вказує на конкретне галузеве призначення: *анат.* - анатомія; *антр.* - антропологія, *археол.* – археологія.

Архаїчні слова наведено з позначкою *заст.* Біля діалектних стоїть позначка *діал.* Це типові стилістичні позначки, які використовують не тільки в тлумачних словниках, а й у лексикографічних працях інших типів.

Словники іншомовних слів.

Словник іншомовних слів. К., 2000.1018 с. (близько 23 тисяч слів).

У словниках цього типу подано тільки найбільш потрібні стилістичні позначки. Наприклад, зауваження з приводу сфери вживання того чи іншого терміна.

Словники синонімів.

Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. К., 2001. 477 с.

Словники синонімів здебільшого подають всі стилістичні позначки: і ті, що стосуються сфери вживання слів, і ті, які вказують на їх емоційно-експресивне забарвлення.

Словники антонімів:

Полюга Л. М. Словник антонімів української мови. К., 1999. 275 с. (близько 500 словникових статей).

Подано тільки окремі стилістичні позначки.

Словники омонімів:

Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів української мови. Львів, 1996. 224 с. (понад 6 тисяч реєстрових слів).

Фразеологічні словники

Калашник В.С., Колоїз Ж.В. Словник фразеологічних антонімів української мови. К., 2001. 284 с.

Капелюшний А. О. Енциклопедія афоризмів і крилатих фраз «Журналістика – це спосіб життя». Львів, 2004. 576 с.

Незважаючи на відмінність і в призначенні, і в загальному спрямуванні різних лексикографічних праць цього типу (чи навіть, можна сказати, цих типів), вони здебільшого подають стилістичну характеристику висловів у словникових статтях.

Словники термінів:

Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К., 2001. 224 с.

Яцимірська М. Г. Сучасний медіатекст: словник-довідник. Львів, 2005. 128 с.

Термінологічні словники подають стилістичні позначки лише в тому разі, коли вони охоплюють лексеми, характерні для декількох галузей.

Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. К., 2003. 336 с.

У цих лексикографічних працях, які за будовою багато в чому нагадують тлумачні словники, подано всі потрібні стилістичні позначки.

Перекладні словники:

Стилістичні позначки в перекладних словниках мають переважно слова тієї мови, на яку перекладають. Такі словники можна також використовувати і як словники синонімів української мови, бо до одного слова може бути подано цілий синонімічний ряд перекладених слів із позначками щодо сфери їх використання, щодо емоційно-експресивного забарвлення.

Словники, які не дають стилістичної характеристики слів.

Орфографічні словники:

Бурячок А.А. Орфографічний словник. К., 2002. 464 с.

Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики. К., 2003. 888 с.

Жайворонок В.В. Велика чи мала літера? Словник-довідник. К., 2004. 203 с.

Орфоепічні словники:

Головащук С. І. Словник наголосів: Понад 20 000 слів. К., 2003. 320 с.

Словники власних імен, власних назв:

Горпинич В. О. Словник географічних назв України. К., 2001. 526 с.

Трійняк І. І. Словник українських імен. К., 2005. 509 с.

Нечасті стилістичні позначки є у всіх словниках, проте їх використовують укладачі для розділення, скажімо, різних варіантів написання слова (в орфографічних словниках) чи різної його вимови (в орфоепічних), тобто тут позначки не виконують функції власне стилістичного розмежування слів, а допомагають зорієнтуватися в їх правописі, вимові відповідно до спрямування лексикографічної праці.

Лекція № 3

Тема

Стилістичне використання багатозначності слова та омонімії. Пароніми. Стилістичне використання лексичної синонімії. Словникові та контекстуальні антоніми в мові ЗМІ

Мета вивчення

Забезпечити оволодіння лексичними нормами сучасної української літературної мови; навчити послуговуватися лексичним багатством української мови, добирати синоніми, антоніми, фразеологізми відповідно до ситуації мовлення; конкретизувати відмінності вживання омонімів та багатозначних слів у тексті; навчити більш точно розпізнавати пароніми і вживати їх відповідно до значень; знати особливості вживання професіоналізмів; отримати основу знань щодо вживання фахових термінів.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Більшою мірою послуговуватися лексичним багатством української мови.
2. Застосовувати синоніми, антоніми, фразеологізми у професійному тексті.
3. Розуміти відмінність між вживанням багатозначних слів і омонімів.
4. Уважніше ставитися до вживання паронімів.
5. Мати уявлення про особливості вживання термінології у тексті.

План

1. Стилістичне використання багатозначності слова.
2. Стилістичні функції омонімів та паронімів.
3. Стилістичні функції лексичних синонімів.
4. Стилістичне використання антонімів.

Основний зміст

1. **Стилістичне використання багатозначності слова.**

Багатозначність (полісемія) – це наявність в одного слова двох або більшої кількості значень.

Найбільший вияв можливості полісемії знаходять у художньому та публіцистичному мовленні. В офіційно-діловому та в науковому стилях, які вимагають максимально точного позначення понять, слова здебільшого вживають тільки в прямому значенні.

Водночас у художніх та в публіцистичних текстах автори часто використовують можливості полісемії з певною стилістичною метою. Є кілька способів стилістичного використання багатозначності слова:

– уживання того самого слова в одному контексті у двох чи в кількох значеннях;
– використання в тому самому контексті слова в його вужчому й ширшому значеннях;
– зведення в одному контексті вільного та фразеологічно зв'язаного значень;
– поєднання в одному контексті двох фразеологічно зв'язаних значень.

До цих прийомів часто вдаються в сатиричних і гумористичних творах, у яких активно використовують каламбур. Каламбур (фр. calembour – гра слів) – стилістичний прийом, за основу якого правлять багатозначність, омонімія, паронімія. Використовується для створення комізму: *Машина ніяк не заводилася. А він з дитинства мріяв завести собі машину*.

Різними видами переносного вживання слова є:

<u>метафора</u> – троп, побудований на вживанні слів у переносному значенні на основі подібності за кольором, формою, призначенням (*Літо кличе туристів у дорогу*). Метафора відіграє чималу роль у творенні окремих різновидів журналістських текстів. Її роль – дати читачеві несподіваний імпульс образно-емоційного враження, щоб пожвавити сприйняття фактологічної інформації.

Процес інтерпретації таких висловлювань помітно відрізняється від тлумачення стандартних висловів. Якщо в другому випадку розпізнавання семантичної інформації відбувається автоматично з боку носіїв мови, то в першому випадку тлумачення ускладнюється сприйняттям незвичних сполучень слів, їх незвичним порядком. Якщо текст повністю відповідає передбаченням і знанням читача, процес його опрацювання є автоматичним; якщо деякі з передбачень читача не виправдовуються, то процес декодування уповільнюється й вимагає певних зусиль; якщо текст повністю не відповідає тому, на що можна було сподіватися, то інтерпретація стає неможливою.

В основі нестандартних висловлювань лежать 4 типи незвичного використання мовних елементів: додавання – наявність у висловлюванні більшої кількості елементів, ніж читач може передбачати, відштовхуючись від стандартних правил; скорочення – видалення деяких елементів; субституція – заміна елементів; пермутація – переставляння елементів. Текст, у якому простежуємо будь-який з названих процесів, не відповідає сподіванням читача. Метафора певним чином організує сприйняття тексту читачем, нав'язує читачеві спосіб бачення автора.

Але при цьому треба зважати й на те, що у широкому розумінні метафорою називають будь-яке вживання слів у переносному значенні.

<u>Метонімія</u> – троп, побудований на перенесенні значення за суміжністю, тобто на основі тісного внутрішнього чи зовнішнього зв'язку між зіставлюваними поняттями (*Перекладаю Байрона; Майдан вітав його оплесками*).

<u>Синекдоха</u> – троп, побудований на кількісній заміні: однину вживають замість множини, частину замість цілого, видову назву замість родової *(Ворог нас не здолає)*. Якщо метонімія заміщає цілим його частини, то синекдоха заміщає частиною ціле, яке складається з таких частин.

<u>Гіпербола</u> (від грец. hyperbole – перебільшення) – троп, який свідомо перебільшує розмір, силу, значення, якість якогось предмета, явища з метою його стилістичного увиразнення: *безкраїй степ, море сліз.*

Мейозис (від грец. meixsis – зменшення, обмеження) – троп, що полягає в навмисному применшенні інтенсивності вияву ознаки або перебігу дії, значення чогось та ін.: *Олігарх говорив, що він має сякий-такий капіталець, заробив якусь копійчину.*

Літота (від грец. litotes – простота) – різновид мейозису; стилістичне применшення якої-небудь ознаки, величини, сили, значення зображуваного предмета чи явища, яке (применшення) часто полягає у використанні форми заперечення заперечення: *не може не захоплювати; годинник такий мініатюрний, що й на руці його не видно*.

2. Стилістичні функції омонімів та паронімів.

Омоніми (від грец. Homonyma – однойменний) – слова, що мають однаковий звуковий склад, але відрізняються значенням. На відміну від багатозначних слів омоніми не мають значеннєвої єдності.

Омоніми повні (абсолютні) та неповні (часткові – омоформи, омофони, омографи) найчастіше використовують для створення каламбурів: *Побувати на дні науки (на дні – від день і дно)*

За непродуманого використання омонімів можливе виникнення двозначності в журналістському тексті. Є небезпека виникнення омофонів у мовленні на радіо й телебаченні (найчастіше на стикові двох слів, коли останній склад попереднього слова та перший склад наступного слова утворюють окреме слово).

Міжмовна омонімія. Використання міжмовних омонімів також можливе в каламбурах для досягнення комічного ефекту. В усіх інших випадках, тобто тоді, коли в журналістських текстах уживають міжмовні омоніми без певної стилістичної настанови, це є помилкою, засвідчує в автора незнання значення українського слова. В разі виникнення сумнівів радимо звернутися до словників.

Використання паронімів як стилістичний засіб і як вада тексту.

Пароніми (від грец. para- біля і онім- ім'я) – слова, близькі за звучанням, але різні за значенням: *уява – уявлення, дипломат – дипломант*.

Функції паронімів у журналістському тексті такі:

- використання паронімів для створення каламбурів;
- уживання паронімів для семантичного зіставлення (*Хоч не ефектний, зате ефективний*);
- використання паронімів у ролі заголовків (*Менеджмент чи менеджеризм?*);
- уживання паронімів для надання висловлюванню експресії, для привернення уваги читача, слухача, глядача (*Виникла ситуація не так драматична, як драматургічна*);
- використання паронімів для створення пародійного, іронічного, глузливого забарвлення тексту (*Міністр у нас досвідчений і, за його словами, освічений*?).

На основі паронімії будується парономазія – стилістична фігура, в якій, каламбурно зблизивши, ставлять поряд різні за значенням, але подібні за звучанням слова з метою їх зіставляння.

Парономазія – це своєрідна звукова метафора, за використання якої ідея звукового зближення слів поширюється на семантику і спричиняє змістове зближення. Тут можуть використовувати не тільки пароніми, а й просто близькі за звучанням слова: *Жертви науки хочуть жерти. Відразу після міленіуму прийшов похмеліум.*

Звукова близькість паронімів спричиняє помилки в їх використанні. Уживання паронімів у журналістському тексті без певної стилістичної настанови є виявом незнання справжнього значення слова: *Я про це уяви не маю. Мій електронний адрес.*

3. Стилістичні функції лексичних синонімів.

Синоніми (від грец. однойменний) – це слова, що позначають те саме поняття, спільні за своїм основним значенням, але відрізняються семантичними відтінками, або емоційно-експресивним забарвленням, або тим і тим водночас.

Є різні класифікації синонімів. Одні вчені поділяють синоніми на абсолютні (безвідносні, лексичні дублети) й відносні (часткові).

Абсолютні синоніми належать переважно до нейтральної лексики: *родина, сім'я; процент, відсоток; борошно, мука; галстук, краватка; чемодан, валіза; літера, буква; майдан, площа*. Вони утворюються внаслідок:

– взаємодії літературної мови й діалектного мовлення (*цуценя, щеня; селезень, качур; багаття, вогнище, ватра; сопілка, денцівка, флояра*);
– взаємодії української мови з іншими мовами (*тираж, наклад; аеродром, летовище; фотографія, світлина; особливість, специфіка; форвард, нападник; воротар, голкіпер; уніформа, однострій);*
– запозичення іншомовного слова, що починає вживатися в мові паралельно до вже наявного слова з тим самим лексичним значенням (*травник, гербарій*);
– запозичення з різних мов двох іншомовних слів з ідентичним лексичним значенням (*ґатунок від польськ. gatunek; сорт від франц. sorte*).

Досить поширені абсолютні синоніми серед науково-термінологічної лексики: *фактор – чинник, хвороботворний – патогенний, восьмигранник – октаедр, целюлоза – клітковина*, хоча в принципі синонімічна термінологія вважається явищем небажаним.

Існування в мові абсолютно однакових слів, що зовсім не відрізняються одне від одного якими-небудь відтінками чи стилістичним забарвленням, можливе лише обмежений час. З часом вони або зникають, або, залишаючись в мові, віддаляються один від одного за значенням або за стилістичними особливостями.

Інші вчені пропонують поділ за характером додаткових значень на три основні групи:

1) ідеографічні, або семантичні синоніми. Позначаючи те саме поняття, вони різняться між собою додатковими значеннєвими відтінками:*красивий - прекрасний; батьківщина, вітчизна; основний, головний, істотний, суттєвий, кардинальний*.

2) стилістичні синоніми можуть мати емоційно-експресивне забарвлення. Вони різняться сферою використання: *незграбний, неповороткий, вайлуватий, тюхтіюватий, вахлакуватий; п'янкий, хмільний.*

3) семантично-стилістичні синоніми розрізняються значеннєвими відтінками, семантичним обсягом, емоційно-експресивним забарвленням: *обманювати, брехати;говорити, верзти.*

Не всі синоніми сучасної української мови однаково поширені в усіх функціональних стилях. На цій підставі їх поділяють на дві групи:

а) синоніми загальновживані;

б) синоніми, які вживають у певному функціональному стилі.

Так, до загальновживаних належить іменник *суміш*, а *мішанка* і *суржик* (суміш жита й пшениці, жита і ячменю тощо) поширені лише в розмовному стилі; загальновживане слово *прогрес*, а *поступ, хода, піднесення* використовують в урочистому мовленні (публіцистичне, поетичне мовлення).

Явище лексичної синонімії безпосередньо пов'язане з полісемією. Тому тільки однозначні слова синонімізуються в їх повному семантичному обсязі: *чернець, монах; ворона, ґава; парус, вітрило; талісман, амулет*. А багатозначні слова вступають у синонімічні зв'язки якимось одним із своїх значень. Наприклад, до багатозначний прикметник *м'який*. Саме тому він може входити не до одного синонімічного ряду, а до кількох:

– *м'який, еластичний, нетвердий (фунт, матеріал);*
– *м'який, добрий, поступливий (людина, хлопець);*
– *м'який, ніжний, лагідний, ласкавий (ставлення, слово);*
– *м'який, плавний, поступовий (крок, рух);*
– *м'який, свіжий, теплий, гарячий (хліб, буханець);*
– *м'який, теплий, пастельний (колір, тон).*

Слід звернути увагу на т. зв. контекстуальні синоніми. Скажімо, синонімізуються слова *яскравий, виразний, талановитий, вдалий, майстерний*, *високохудожній,* якщо вони є означеннями до іменника твір.

Такі синоніми часто зустрічаються в публіцистичному стилі.

Загалом, можна говорити про такі функції синонімів у публіцистичному тексті:

– функція урізноманітнення контексту, зумовлена прагненням уникнути повторень;
– функція взаємного або перехресного уточнення, за якої кожен із синонімів деталізує інший;
– уточнювально-посилювальна функція, за якої вживання синонімів сприяє підкресленню, виокремленню якоїсь риси зображуваного.

Компонентами синонімічного ряду можуть бути перифрази та евфемізми.

Перифраз, перифраза (від грец. periphrasis – описовий вислів) – це описовий зворот мови, поетична фігура, троп, за допомогою якого передають зміст іншого слова чи вислову: *цар звірів – лев, біле золото – бавовна, місто каштанів – Київ.*

У певних умовах вживання перифраз може виступати контекстуальним синонімом. Наближаючись до розгорнених метафор, перифраз завжди містить у собі якусь оцінку явищ, сприяє яскравості, виразності їх зображення.

Перифрази також допомагають уникнути повторень тих самих слів чи зворотів і цим підвищують стилістичну якість оформлення думки.

У функції контекстуальних синонімів часто використовуються в українській мові також евфемізми (від фец. euphimismos – пом'якшений вислів) – слова або словосполучення, які не прямо, а приховано, ввічливо чи, навпаки, згрубіло визначають назву якогось предмета, явища: *поважного віку – старий; навіки спочити, відійти у засвіти – померти; говорити неправду, вигадувати – брехати; нечистий, лихий – чорт, диявол.*

Досить поширені в газетних текстах політичні евфемізми. Евфемізми як контекстуальні синоніми використовують переважно в усному та художньому мовленні.

4. Стилістичне використання антонімів.

Антоніми (від грец. проти + ім'я, назва) – слова, що називають протилежні за змістом поняття.

Слова з конкретним значенням здебільшого антонімів не мають. Не мають антонімів числівники, більша частина займенників. Найбільше антонімів серед прикметників, прислівників.

Антонімія, як і синонімія, пов'язана з полісемією. Слово може вступати в антонімічні зв'язки не всіма, а тільки одним зі своїх значень. Так само здебільшого вступає воно в антонімічні зв'язки в контексті, утворюючи контекстуальні антоніми: *Домашні справи (в Україні) – європейські справи*. Контекстуальні антоніми переважно вживають у публіцистичному стилі, в художньому й розмовному мовленні.

Найчастіше антоніми використовують для:

- різкого й несподіваного зіткнення понять у заголовках (*Війна і мир*);
- протиставляння, розмежування понять за семантичними ознаками (*Фундаментом будь-якої демократії є право людини, а не право держави*);
- зіставляння, порівняння різних реалій і понять (*Стилет і стилос*);
- антонімічної градації понять, для їх розмежування (*Бідні кращі за багатих: менше вкрали*).
- створення антитези – стилістичної фігури, побудованої на підкресленому протиставленні протилежних понять, думок, почуттів тощо (*Дивна справа: неписані закони знають усі. Писані – тільки ті, хто їх писав*);
- створення оксиморону – мовної фігури, в якій поєднано два протилежні за змістом слова, що в сукупності дають нове поняття (*розумний дурень, весела нудьга, близька далина*);
- застосування в контексті антонімічної іронії – самоіронії (*Ну я й швидкий: запізнився всього на три години*)

Антитеза (від грец. antithesis – протиставлення, суперечність) – стилістична фігура, що забезпечує виразність мовлення через контрастне зіставляння протилежних понять, думок, образів; часто її будують, використовуючи антоніми: *Не ридать, а добувати, хоч синам, як не собі, кращу долю в боротьбі* (Іван Франко).

Оксиморон (від грец. oxymxron – дотепно-безглузде) – стилістична фігура, в якій поєднано протилежні за змістом, контрастні поняття, що зумовлює виникнення нового уявлення, спричиняє експресію: *боголюбний атеїст, тихий грім, сонячний дощ, мовчазний крик.*

Лекція № 4

Тема

Стилістичне використання в мові ЗМІ іншомовних слів, неологізмів, історизмів і архаїзмів, діалектизмів. Канцеляризми та штампи в мові ЗМІ. Стилістичне використання фразеологізмів у мові мас-медіа

Мета вивчення

Забезпечити оволодіння лексичними нормами сучасної української літературної мови; навчити послуговуватися лексичним багатством української мови, уживати доцільно іншомовну лексику, історизми, археологізми, діалекти; застосовувати фразеологізми відповідно до ситуації мовлення; конкретизувати особливості вживання у текстах канцеляризмів і штампів.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Більшою мірою послуговуватися лексичним багатством української мови.
2. Застосовувати іншомовну лексику, неологізми, історизми, архаїзми з певною стилістичною метою.
3. Розуміти особливості уживання фразеологізмів.

План

1. Стилістичне використання в мові ЗМІ слів іншомовного походження.
2. Стилістичне використання в мові ЗМІ неологізмів, застарілої лексики та діалетизмів.
3. Канцеляризми та штампи в мові ЗМІ.
4. Стилістичне використання фразеологізмів у мові мас-медіа.

Основний зміст

1. **Стилістичне використання в мові ЗМІ слів іншомовного походження.**

Зі стилістичного погляду давно засвоєні українською мовою іншомовні запозичення нічим не відрізняються від питомих українських слів.

Широко використовують іншомовні слова в офіційно-діловому, науковому й публіцистичному стилях (як терміни, як компоненти термінологічних словосполучень). Тут вони здебільшого виконують номінативну функцію й не мають стилістичного навантаження, хоча й мають стилістичне забарвлення (відтінок книжності)

В публіцистичному стилі іншомовні слова виконують такі функції:

- уживаючись у переносному значенні, є засобом іронії, засобом створення комічного ефекту *(він мав «імідж» селянського хлопця);*
- стають компонентом стилістичних фігур та тропів, зокрема в текстах контрастного спрямування;
- використовуються для створення піднесеного чи, навпаки, зниженого забарвлення висловлювання як такі, що справляють враження більш високих, урочистих, небуденних, «вишуканих» порівняно з українськими словами;
- є засобом створення образності, певного колориту (наприклад, екзотизми *рикша, аул*) .

У публіцистичних і художніх текстах знерідка для створення колориту зображуваного середовища вживають екзотизми й варваризми.

Варваризми (від грец. barbarismos – властивий іноземцеві) – іншомовні слова та звороти, що не стали загальновживаними, повністю не засвоїлися в мові: *уїк-енд, віват, альма-матер.* Варваризми використовують під час описування чужоземних звичаїв, звичок та ін. Часто варваризми зберігають іншомовну графічну форму слова: *pro domo, vivere memento*.

Екзотизми (від грец. exötikos-чужий, іноземний) – слова, запозичені українською мовою з інших мов для позначання реалій життя іншого народу чи країни: *меджліс, тореадор, гейша, фазенда, сарі, барбекю.*

Слід пам'ятати, що надмірне захоплення іншомовними словами неприпустиме. В тих випадках, коли іншомовного лексичного запозичення, недостатньо засвоєного українською мовою, в журналістському творі не можна уникнути, треба використовувати різні способи введення іншомовного слова в текст, що полегшать читачам (слухачам, глядачам) його сприйняття:

- після малозрозумілого іншомовного слова в дужках подати український відповідник за першого вживання цього слова в тексті;
- обіграти іншомовне слово в тексті, з'ясувавши його значення для читачів (слухачів, глядачів);
- подати дефініцію (визначення) прямо в тексті;
- подати посилання внизу колонки (сторінки) в газеті чи рухомим рядком на телеекрані;
- за насиченості тексту порівняно новими іншомовними лексичними запозиченнями подати вкінці його короткий словничок іншомовних слів тощо.

2. Стилістичне використання в мові ЗМІ неологізмів та застарілої лексики.

У наукових, офіційно-ділових текстах неологізми (від грец. neos – новий і logos – слово, поняття; слова чи звороти на позначення нового поняття виконують переважно номінативну функцію; в мові художньої літератури їх використання має яскраво виражене стилістичне завдання. У публіцистичному стилі неологізми виконують такі функції:

- підкреслюють новизну понять;
- посилюють експресію вислову (*Бігморди, янукдоти, янукізми, янучари*);
- є засобом передавання позитивної чи негативної оцінки автора;
- використовуються як засіб нетрафаретного, образного відтворення подій *(Чи допоможе Україні політичний євроремонт?*);
- називають поняття, на позначення якого нема іншого слова в мові, вводячи нову назву в обіг;
- замінюють уже наявну назву точнішою, зрозумілішою;
- є засобом створення комічного ефекту.

У художній літературі неологізми використовують переважно для відтворення колориту певного періоду в розвитку суспільства, для відтворення колориту доби. Індивідуально-авторські неологізми характерні для художніх і публіцистичних текстів. Здебільшого ці неологізми залишаються тільки в мовленні їх автора, хоча окремі з них згодом можуть стати надбанням загальнонародної мови.

У розмовному мовленні неологізми виникають постійно й, ніде не зафіксовані, швидко зникають. Тільки інколи вони переходять до літературної мови.

Є небезпека надмірного захоплення в мові ЗМІ використанням неологізмів. Особливо це стосується нових абревіатур, значної частини з яких інколи не може розшифрувати навіть автор тексту (ВППЖ, USAID). На радіо й телебаченні треба вимовляти повністю скорочення, розшифровувати абревіатури (*Десять кілометрів, а не десять кими, десять каем, десять кеме*).

Загалом же неологізми в мові – це завжди її оновлення, збагачення, мовленнєво-лексична динаміка в мові, вияв її розвитку.

Застаріла лексика.

Архаїзми (слова, що вийшли з ужитку, бо витіснені сучасними відповідниками *(перст, піїт)* в мові ЗМІ вживають для:

1) відтворення колориту доби;
2) надання текстові піднесеності, урочистості;
3) створення комічного ефекту.

Історизми (слова, що вийшли з ужитку у зв'язку зі зникненням реалій, які вони називали (*пристав, кріпак),* їх переважно вживають:

1) для відтворення колориту доби;
2) в суто номінативній функції.

Стилістичне використання в мові ЗМІ діалектизмів.

Діалектизми належать до лексики обмеженого вживання. Проте вони живлять нашу мову, збагачуючи її синоніміку. Найчастіше діалектизми використовують у художніх та публіцистичних творах. Але невмотивоване вживання діалектизмів розхитує літературні норми, знижує рівень культури мовлення.

Найчастіше діалектизми використовують у публіцистичному стилі для:

– позначання реалій життя словами, яким нема відповідників у літературній мові;
– для створення мовної характеристики персонажа, для відтворення місцевого колориту.

У інших стилях діалектну лексику майже не використовують.

3. Канцеляризми та штампи в мові ЗМІ.

Слова й вислови з офіційно-ділового мовлення, вжиті за його межами, називають канцеляризмами.

Використання канцеляризмів у інших стилях є небажаним, якщо воно не виправдане певною стилістичною чи естетичною настановою (не є, скажімо, засобом мовної характеристики персонажа, засобом створення комічного ефекту). Ознаки канцеляризмів:

– розщеплений присудок *(виконати роботу*);
– складноскорочене слово (*міндобрива, держзамовлення*);
– нагромадження віддієслівних іменників (*виконання завдання з метою підвищення рівня задоволення потреб населення в наданні послуг з пошиття зручного взуття*);
– слова й звороти канцелярського стилю (*мати місце, резолюція, акт набирає чинності*)

Мовні звороти, що багато разів механічно повторюються без творчого доопрацювання, внаслідок чого послаблюється їх лексичне значення та стирається експресивність, прийнято називати штампами.

Ознаки штампів:

– універсальні слова – загальні слова, які є замінниками конкретних (*дещо зроблено*);
– слова-супутники, «парні» слова (*активна, дійова допомога, гідний внесок, висока оцінка, гостра критика, вперта боротьба*);
– слова й вислови зі стертою образністю (*біле золото*).

За частого вживання на штамп може перетворитися будь-яка структурна чи змістова одиниця мовлення.

Терміни штамп, шаблон, трафарет мають негативно-оцінне значення, позначаючи переважно бездумне, невдале використання мовних засобів. Цим вони відрізняються від нейтральних понять стандарт, стереотип, кліше, які мають інформативно-необхідний характер у офіційно-діловому і іноді в інших стилях мовлення.

Широке застосування мають канцелярські кліше та побутові: *люди в білих халатах, блакитне паливо* тощо.

Штамп є однією з ознак збідненої лексики журналістського твору. В лексично збідненому мовленні часто зауважуємо також спова-паразити: *значить, ну, ось, так би мовити, в принципі* та ін. До хиб тексту належить також часте повторювання в ньому тих самих слів: *справа, факт, дещо, даний*. Звісно, це не стосується тих випадків, коли повторення слів є особливим стилістичним прийомом.

Окремими стилістичними прийомами, які базуються на повторенні слів, є тавтологія, плеоназм. Проте такі повторення без певної стилістичної настанови належать до виразних вад мовлення. Тавтологія – повторення певної думки дуже близькими за звучанням слова-

ми: *сьогоднішній день, об'єдналися в єдину команду*. Тавтологія – вид плеоназму. Плеоназм (багатослів'я) – вислів, у якому є близькозначні, хоч різні за звучанням слова: *вересень – місяць, справжні факти, дезорганізатор порядку, дуже величезний, молодий юнак, уперше познайомився, відступити назад, година часу.*

4. Стилістичне використання фразеологізмів у мові мас-медіа. Типологія фразеологізмів.

Фразеологізми (відтворювані стійкі сполучення слів, які характеризуються цілісністю лексичного складу та граматичної будови й передають певні поняття) традиційно за мірою злиття компонентів, що входять до їх складу, поділяють на фразеологічні зрощення (ідіоми) (абсолютно неподільні, нерозкладні, немотивовані фразеологічні одиниці, у значенні яких немає ніякого зв'язку, навіть потенційного, зі значенням їх компонентів): *бити байдики, точити ляси, собаку з'їсти (на чому), пиши пропало, чорта з два, сон в руку*., фразеологічні єдності (семантично неподільні й цілісні, але в них семантика частково мотивована значенням слів, що становлять фразеологізм. Єдності не мають такого міцного поєднання, як зрощення: *зітерти (розтерти, стерти) на порох (зітерти в порох, на прах)*., фразеологічні сполучення (такі стійкі мовні звороти, у яких один із компонентів має самостійне значення, що конкретизується в постійному зв'язку з іншими словами: *нічого в рот не брати (нічого не їсти), брати рушник (свататися*)).

Виокремлюють також прислів'я й приказки.

Прислів'я – це народний вислів повчального змісту, який формулює певну життєву закономірність або правило, що є узагальненням суспільного досвіду: *Згаяного часу й конем не наздоженеш. Що вміти, того за поясом не носити. Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.*

Приказка – стійкий вислів, що образно визначає якесь життєве явище насамперед з погляду його емоційно-експресивної оцінки. Приказка набуває остаточного оформлення та конкретного змісту тільки в контексті: *З хворої голови на здорову [хтось перекладає]. Ґедзь укусив [когось]. Вивести на чисту воду [когось]. Кров з молоком [хтось]*

Крилаті вислови (слова) та афоризми – сталі словесні формули, що є часто повторюваними в писемному й усному мовленні влучними висловами видатних осіб-письменників, філософів, учених, політичних діячів та ін.: *Світ ловив мене, та не спіймав (Григорій Сковорода). Бути чи не бути (Вільям Шекспір). Буря в склянці води (Шарль ЛуїМонтеск'є). Людська комедія (Оноре Бальзак). Борітеся – поборете (Тарас Шевченко).*

На відміну від прислів'їв і приказок це не безіменні вислови; вони зберігають більш чи менш прозоро зв'язок з першоджерелом виникнення. До цієї групи фразеологізмів належать також окремі слова узагальнено-метафоричного вжитку, слова-символи: *Олімп, Парнас, Мекка, Антей, Прометей, Герострат, Дон-Кіхот, Робінзон.*

Сентенції **–** афоризми, що мають повчальний зміст; життєві повчання: *Увійти в роль легше, ніж вийти з неї (Олег Келлер).*

Максими – афоризми, в яких у короткій формі висловлено певне моральне правило, певний етичний принцип: *Якщо вас не розуміють – опустіться, якщо добре розуміють – підніміться (Олег Келлер). Багато людей отримують вищу освіту, але це їх так нічого й не вчить (Олег Келлер).(книга «Мыслизмы» лікар з Запорожжя, афорист «Роздумізми»)*

Парадокси – думки, що розбігаються з усталеними поглядами й спершу нібито суперечать здоровому глуздові: *Смертну кару скасовують для того, щоб люди могли спокійніше вбивати один одного (Володимир Голобородько). У боротьбі влади з мафією мафія - на боці влади (Володимир Черняк).*

Способи перекладу фразеологічних одиниць.

Під час перекладу з однієї мови на іншу вдаються до різних способів відтворення фразеологізмів. Найпоширеніші з них такі:

– якщо фразеологічні одиниці збігаються за значенням, образами й лексичним складом, їх перекладають за допомогою так званих еквівалентів (англ. *Not all is gold, that glitters* – укр. *Не все те золото, що блищить*);

– якщо ж у мові, на яку перекладають, відповідних еквівалентів нема, то добирають аналоги – звороти, що різняться образами й лексичним складом, але збігаються за значенням;
– якщо в мові, на яку перекладають, нема ні еквівалентів, ні аналогів, то користуються описовим перекладом (англ. *The proof of the pudding is in the eating* – укр. *Якість пудингу визначається тим, що його з'їдають* [дослівний переклад]; *Все перевіряється практикою* [описовий зворот]).

Тяжіння фразеологізмів до певних функціональних стилів.

Уживання фразеологізмів обмежене різним емоційним, стилістичним їх забарвленням. Дуже небагато фразеологізмів, переважно ті з них, що походять із різних книжних джерел і належать до термінологічної сфери, нейтральні в експресивно-стилістичному плані та позбавлені образності: *брати участь, закрити збори, монетний двір, узяти в лапки, закрити дужки.*

Частина експресивно забарвлених фразеологізмів створює стилістичну піднесеність висловлювання, передаючи т.зв. позитивні емоції (любов, радість, повагу тощо): *засвідчити пошану, справа честі, від усього серця, палкий привіт.*

Проте здебільшого експресивно забарвлені фразеологізми уживаються для стилістично зниженого висловлювання, передаючи різні відтінки почуттєвого забарвлення (переважно т.зв. негативних емоцій): *і в хвіст і в гриву, пороти гарячку, не приший кобилі хвіст, обоє рябоє.*

Лекція № 5

Тема
Стилістичне використання морфологічних засобів

Мета вивчення

Набуття знань про особливості уживання форм частин мови; умінь виконати стилістичну правку морфологічних засобів; розширення знань про складні варіанти граматичних форм.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):
1. Виконати стилістичну правку відповідно до граматичних форм.
2. Створити текст, що відповідає нормам сучасної української літературної мови.

План

1. Стилістичне використання іменників.
2. Стилістичне використання прикметників.
3. Стилістичне використання числівників.
4. Стилістичне використання займенників.
5. Стилістичне використання дієслівних форм.

Основний зміст

1. Стилістичне використання іменників

Стилістична морфологія розглядає паралельні й синонімічні морфологічні засоби та принципи їх добору для точного й ефективного висловлювання думок.

Морфологічні синоніми – це дві або декілька граматичних форм, властивих тому самому слову, які розрізняються засобами граматичного вираження, відтінками спільного граматичного значення, а також стилістичним уживанням: *студентові – студенту, веселіший – більш веселий, зелений – зелен, робитиму – буду робити.*

Окремі словотворчі особливості притаманні, зокрема, публіцистичному стилеві. Наприклад, у ньому широко вживають дієприкметники, прикметники із суфіксами *-ічн-, -ичн, -ч* тощо (*догматичний, підготовчий, відомчий*), прикметники з префіксами *між-, поза-, над-* тощо (*міжрегіональний, позапартійний, надшвидкісний*). Запозичені префікси *анти-, архі-, екстра-, контр-, псевдо-, ультра-* й под. надають словам книжного відтінку.

Процеси творення слів зумовлюються, як правило, двома головними мотивами-чинниками: потребою семантичною (утворити нову номінацію) і потребою стилістичною (знайти нове, частіше – емоційно-оцінне вираження суб'єктивного ставлення до названого).

Особливості стилістичного використання категорії роду іменників.

Форми чоловічого й жіночого роду є паралельними в позначанні осіб жіночої статі за їх професією, посадою, званням та ін., мають парні утворення *(лікар – лікарка, аспірант – аспірантка, колега – колежанка, продавець – продавчиня*), які широко використовують у всіх стилях мовлення. Лише в офіційно-діловому стилі назви посад, професій, звань та ін. уживають здебільшого в чоловічому роді (*лікар Весельська Т.К., аспірант Лесечківська Н.Ю.*).

На позначення груп осіб чоловічої та жіночої статі, що мають спільну професію, вид заняття тощо, уживають іменники, розрізнюючи стать: *Шановні студентки і студенти!*

Є іменники жіночого роду, які не мають відповідників чоловічого роду, оскільки позначають традиційно жіночі професії та види занять: *домогосподарка, покоївка, праля*.

Рід невідмінюваних абревіатур визначають за родом стрижневого («опорного») слова (іменника в Н.в.): *ЗОК (Західне оперативне командування), ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі*).

Невідмінювані іменники слід правильно узгоджувати з прикметниками та дієсловами. Таким чином правильне визначення роду невідмінюваного іменника є обов'язковим. Для цього потрібно звернути увагу на правила: рід невідмінюваного іменника-географічної назви визначається за родовим найменуванням (*Міссісіпі* – річка (жін. рід)); рід загальних назв визначається за іншим правилом: усі неістоти – середнього роду (*портмоне, шосе*); істоти, що позначають осіб – спільного роду (залежно від статі) (*протеже* – жін./чол.); назви істот, що позначають тварин – чоловічого роду (*поні, шимпанзе*).

Винятки: іменники *цеце, івасі, авеню, кольрабі, салямі, бере (груша), бері-бері (хвороба), фейхоа* належать до жіночого роду; слова *сироко, памперо, майстро, грего та ін. назви вітру, сулугуні (сир), шимі (танець), кабукі (театр), беф-строганов* є іменниками чоловічого роду; іменниками чоловічого й середнього роду є слова *екю, ескудо, па-де-де, па-де-труа, сиртакі, мачете, статус-кво, бренді;* слова *есперанто, афгані (грошова одиниця)* є іменниками жіночого й середнього роду; невідмінювані багатозначні слова набувають форми того чи іншого роду залежно від значення: *альпака – ч. і ж. (тварина) і с. р. (шерсть); каберне – ч. р. (сорт винограду) і с. р. (вино); контральто, сопрано (голос) і ж. р. (співачка)*

Стилістичні особливості форм числа іменників.

Здебільшого іменники мають форми однини та множини. Проте багато іменників, що мають тільки форму однини, належать до книжних стилів – офіційно-ділового й наукового, а також характеризують окремі галузі виробничо-професійної діяльності: *націоналізм, індустріалізація, фонетика, секретаріат*.

У деяких із цих іменників з'явилася множина й виникло певне стилістичне спрямування: *довжини (геодез.), глибини (мор.)*

Особливо широко використовують множину для позначання ґатунків, сортів, марок, різних матеріалів, речовин та ін.: *нові клеї, високоякісні пластмаси, озимі пшениці, технічні масла*.

Форма однини властива збірним іменникам: *наше студентство, зелене листя, міцне коріння.* Форма однини іменників у значенні множини використовується в синекдохах: *Нинішній студент зацікавлений у тому, щоб добре вчитися*.

2. Стилістичне використання прикметників.

Для сучасної української мови характерне широке вживання прикметників у повній формі. Короткі прикметники, які не мають закінчень, уживають лише у формі Н.в. (Зн.в.) одни-

ни чоловічого роду: *згоден, певен, винен.* Короткі прикметники найчастіше використовують у фольклорі (*красен, весел, молод, блажен*), у художньому мовленні для стилізації під фольклор і для створення образності. Деякі з цих форм, поєднуючись із дієсловом *будь*, утворюють експресивно забарвлені фразеологізми: *будь здоров, будь певен.*

Ступені порівняння прикметників.

Проста форма вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників є стилістично нейтральною. Саме вона переважає в публіцистичному, художньому, розмовному мовленні.

Складена форма ступенів порівняння має виразне книжне забарвлення, і тому її використовують у науковому й офіційно-діловому стилях, де часто для уникнення будь-якого натяку на неточність треба вжити початкову форму прикметника.

Прикметники вищого ступеня порівняння вживаються з іменником у формі Р.в. з прийменниками *від, з, серед*; Зн.в з прийменником *за* та О.в. з прийменником *між*, а також приєднуються за допомогою сполучників *ніж, як.*

Присвійні прикметники уживаються переважно в розмовній функціонально-стильовій сфері. У книжних стилях їх замінюють родовим належності: *зошит Снргія* замість *Сергіїв зошит.*

3. Стилістичне використання числівників.

Стилістичне використання кількісних числівників.

Стилістичні особливості кількісних числівників виявляються здебільшого в їх зв'язках з іншими словами та частково у функціонуванні окремих числівникових форм і категорій.

Слово *один (одна, одне)* може вживатися в значенні різних частин мови, зокрема у значенні іменника (*один за одного стій*); у значенні прикметника, коли позначає поняття «спільний», «єдиний», «сам» (*маємо одну мету, днював і ночував один*); у значенні займенника – неозначеного або означального (*говорив з одним хлопцем, одного чудового дня)*; у значенні прислівника *(вона цілий день сидить і одно базікає* – постійно, весь час); у значенні частки (*один Бог про це знає*).

Форма *один (одна, одне)* може вживатися не тільки в однині, в множині форму *одні* використовують у сполученні з іменниками, які мають тільки форму множини: *одні ножиці, одні двері, одні джинси*. Застосована ж в інших умовах, форма одні набуває значення інших частин мови: *одні бабусі залишилися* (самі – займенник); *одні переможці виступлять на телебаченні* (тільки – частка); *зустрівся з одними хлопцями* (з якимись – займенник)

Числівники, що позначають великі числа – *тисяча, мільйон, мільярд (і більйон), трильйон, квадрильйон, квінтильйон, секстильйон та інші* – мають граматичні ознаки іменників. Вони вживаються переважно в науковому стилі.

Так само вживаються нумералізовані абстрактні іменники *безліч, сила, тьма, гибель, хмара, море, океан, маса, купа, уйма, десяток, десятка, сотня, трояк, троячка*.

Слово *пара* властиве розмовному мовленню. При ньому вживаються:

- іменники, що позначають двох осіб чи взагалі двох істот, об'єднаних спільною дією, станом, почуттям (*пара молодят, пара фігуристів, пара волів);*
- іменники*, що позначають два предмети, які становлять одне ціле (*пара черевиків).

У ЗМІ слово *пара* інколи неправомірно поєднують з іншими іменниками: *на пару слів, на пару хвилин, двадцять дві пари штанів.*

З числівниками *два, три, чотири* іменники сполучаються зазвичай у формі Н.в. множини (два студенти).

Слово *раз* у поєднанні з числівником півтора має форму Р.в. (закінчення – а): *півтора раза.*

Неозначено-кількісні числівники вживають у всіх стилях, за винятком *кільканадцять, кількадесят, кількасот, кільканадцятеро*, які властиві розмовному мовленню.

Граматично-стилістичною особливістю неозначено-кількісних числівників є їх здатність сполучатися й з іменниками, що позначають речовину, масу, збірні та абстрактні поняття, які не можуть бути об'єктом лічби й тому не сполучаються з означено-кількісними числівниками: *багато солі, мало листя, чимало радощів, небагато клопотів, кілька слів.*

Збірні числівники не властиві науковому й офіційно-діловому стилям і широко вживаються в розмовному мовленні. Вони можуть поєднуватися:

- з іменниками чоловічого й спільного роду, які позначають осіб чоловічої статі (*двоє бідолах, п'ятеро трактористів, одинадцятеро хлопців*). Сполучування збірних числівників з іменниками жіночого роду є ненормативним (*Не двоє ткаль, а дві ткалі; На мамин ювілей прийшли двоє синів і дві доньки*);
- з іменниками чоловічого роду, які позначають назви тварин і птахів (*троє котів, двоє соколів*);
- з іменниками IV відміни (*троє телят, п'ятеро соколят*);
- з іменниками, що мають лише форму множини (*четверо ножиць, двоє воріт*), але, починаючи з п'яти, ці іменники частіше сполучаються з власне кількісними числівниками;
- з іменниками, що позначають парні поняття (*двоє черевиків, четверо очей*);
- з особовими займенниками ми, ви, вони у формі Р.в. множини (*Троє їх прийшло сюди. Двоє нас було);*

Порядкові числівники вживають у різних стилях. У науковому стилі їх уживають без іменників у складі дробових числівників.

Узагалі порядкові числівники часто входять до складу фразеологічних зворотів: *друга натура, друга молодість, друге дихання, третій дзвінок, треті півні, третій сорт, п'ята колона, п'яте колесо до воза, п'яте через десяте, шосте чуття.*

Уживання *другий* замість *інший* в українській мові є ненормативним.

4. Стилістичне використання займенників.

Широке семантичне застосування займенників зумовлюють різноманітність їх стилістичних функцій.

1. Особові займенники. Займенник *я* позначає особу мовця. В науковому стилі замість *я* вживають т. зв. авторське *ми.*

Займенник *я* входить до складу фразеологізованих сполучень, які вживають з метою переконати когось у чомусь: *Не я буду; Щоб я провалився.*

Займенник *ми* позначає групу мовця разом з іншими особами; набуває значення *я*, коли автор говорить від імені колективу (*ми дослідили*).

Позначаючи особу чи предмет, до яких звернене мовлення, займенник *ти* може також набувати й іншого (здебільшого узагальненого) значення: *Кому ти потрібен з такими знаннями?!* З цим значенням *ти* часто вживають у розмовних фразеологізмах, а також у прокльонах: *А щоб тобі... І що ти йому скажеш?!* Займенник *ти* може мати різноманітне експресивне забарвлення, передаючи як грубість, презирство, зневагу, так і ніжність, інтимність, повагу тощо.

Займенник *ви* позначає групу осіб, до якої належить особа співрозмовника разом з іншою особою. Крім того його вживають замість *ти* для передавання ввічливості (пошанна множина).

Він, вона, воно, вони замінюють у мовленні слова, що позначають не тільки назви істот, а й назви різних предметів.

Займенник *воно* має особливо багато семантичних і стилістичних модифікацій: може мати значення вказівності, неозначеності (*Що воно таке?*), значення частки (*Оце воно тобі й є!*). Воно в значенні частки входить до складу розмовних фразеологізмів: *воно й видно, ось воно як.*

Форма *воно* є також засобом експресивного забарвлення, передає зневагу, презирство, співчуття, жаль тощо: *Воно ще зовсім слабке. А воно ще й комизиться.*

Вони замість *він* уживають для улесливого, підлабузницького позначання представників, яких вважають вищими (*Вони вже прийшли*).

Пропускання займенника в офіційно-діловому стилі надає наказам, вказівкам, розпорядженням відтінків рішучості, категоричності, а ін. діловим документам відтінків прохання, посилання, пропозиції: *Наказую виконати... Прошу надати мені...*

Не можна ставити між іменником і займенником, який на нього вказує, іншого іменника в такому ж роді й числі, бо це робить речення двозначним: *Іван зустрів Петра, і він пішов у гості.*

Щоб уникнути двозначності, при займеннику інколи ставлять іменник, беручи його в дужки, приєднуючи як прикладку словом *тобто* або відокремлюючи: *Він (стиль) має такі ознаки.*

Зворотний займенник «себе» завжди стосується тільки підмета: *Василь насипав собі борщу* [собі = Василеві].

Якщо займенник *себе* стосується кількох іменників, то це є причиною виникнення двозначності: *Степан попросив дружину насипати собі борщу.*

У формі *собі* займенник може наближатися до частки: *А він собі йшов та йшов. Жили собі дід та баба.*

Присвійні займенники. За логічного або емоційного підкреслення, виокремлення особи замість можливого займенника *свій* уживають *мій, твій, наш* та ін.: *Я люблю мій народ.* У розмовному мовленні *свій* може набувати різноманітних стилістично забарвлених переносних значень:

- передавати узагальнену належність (*Кожен кулик своє болото хвалить)*
- уживатися в ролі прикметника *(Свої люди – чужі люди);*
- субстантивуватися (*Своє – найдорожче. Йду до своїх*);
- входити до складу фразеологізмів (*На своїх двох. Свого часу*).

Займенник *наш* (*наша, наше, наші*) може:

- передавати близькість, рідність, відданість загальній справі, патріотичні почуття тощо (*За наш народ, за наше національне відродження. Наша Україна*);
- протиставлятися прикметникові з антонімічним значенням (*Наші й ворожі бійці. Наші й чужі люди*);
- здебільшого опредмечуючись, входити до складу різних фразеологізмів (*Наша взяла!*)

Вказівні займенники.

Посилювальні вказівні займенники *оцей (оця, оце, оці), отой (ота, оте, оті), отакий (отака, отаке, отакі)* здебільшого вживають у розмовному мовленні.

Займенники *сей (ся, се, сі), отсей (отся, отеє, отсі)* вживаються лише зрідка.

Займенники *той, ото, ота, це, оце, така, таке* в розмовному мовленні можуть вживатися в ролі часток, забарвлюючи мовлення емоційними відтінками: *Таке скажеш! Ото тобі й на!*

Означальні займенники.

Синонімія означальних займенників – явище, характерне для мови ЗМІ. Спільною рисою означальних займенників *весь, всякий, сам, самий, кожний (кожен), жодний (жоден), інший* є узагальнено-якісне значення, властиве їм. Водночас кожний із означальних займенників має свої відтінки значення й особливості вживання.

Зокрема, займенники *всякий і кожний* дуже близькі за значенням. Вони позначають сукупність узятих окремо одиниць кількісного ряду.

Займенник *увесь (весь, ввесь)* має значення суцільності, сукупності, повного охоплення чогось (*весь текст*).

Займенник *сам (сама, само)* виокремлює, підкреслює самостійну роль особи або предмета: *Я сама це зроблю;* позначає відокремлення особи або предмета від інших осіб або предметів (*Самі очі, здавалося, просили про допомогу*).

Займенник *самий (сама, саме)* здебільшого стосується неістот, уживаючись: для передавання крайньої межі в якомусь просторовому або часовому понятті (*до самого ранку*); для підкреслення тотожності (*той самий)*; в ролі посилювальної частки (*саме тоді*).

Не вживається займенник *самий* для творення складеної форми найвищого ступеня порівняння прикметників (*не самий розвинутий, а найбільш розвинутий*).

Займенник *інший* уживається для відмежування якогось предмета чи якоїсь особи від уже відомих предметів чи осіб (*Тепер настали інші часи*).

Заперечні займенники.

Займенники *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий* утворені від питальних за допомогою частки *ні*. Вони передають заперечення того лексичного змісту, який позначено відповідним питальним займенником. Заперечні займенники можуть указувати на:

- повну відсутність особи, предмета (*ніхто цього не знав; нічого тут не було*);
- повну відсутність ознаки предмета (*ніякий колір так не подразнює око*).

Неозначені займенники.

Неозначені займенники мають певні стилістичні особливості, зумовлені характером часток, за допомогою яких вони утворюються від питальних займенників. Так, із часткою *аби-* та з *казна- хтозна-, бозна-* займенники вживаються переважно в розмовному мовленні: *абихто, казна-що, бозна-який.*

5. Стилістичне використання дієслівних форм.

Синонімія форм способу дієслова.

Наказовий спосіб.

Для української мови характерні прості форми першої особи множини: *ходімо, зробімо.*

Дієслова наказового способу недоконаного виду передають рішучість, різкість, а за допомогою дієслів доконаного виду можна висловити волевиявлення більш пом'якшено: *біжи – побіжи, одягай – одягни.*

Частки *бо, но, ну* надають висловлюванню розмовного або й просторічно-фамільярного забарвлення: *стань-но, ну підійди, мовчи-бо вже мені*. Частка *та* посилює спонукання: *та стань уже нарешті.*

Форми наказового способу другої особи можуть належати до будь-якої особи й наближатися до дійсного способу: *Друзі гуляють, а ти працюй, конспектуй, готуйся до іспиту.* Форми ж наказового способу другої особи можуть також наближатися до дійсного способу, передаючи несподівану, раптову дію: *А він візьми та й сядь.*

Умовний спосіб, передаючи пом'якшене спонукання до дії, може мати значення наказового: *Чи не пішов би ти вже додому!* Замість дійсного способу форми умовного вживають, щоб передати відмову у виконанні якоїсь дії: *Так би я тебе й послухав.*

Форми дійсного способу вживають для передавання значення наказового способу, наприклад, застосовуючи частки *дай, дайте (дай попишу*), *давай, давайте* (*давайте попишемо* замість *попишімо*); частки *таки* (*Ви таки виконаєте це завдання й тоді прийдете на залік);* частки *хай, нехай* (*Нехай ви добре відпочинете, а тоді вже й почнемо*).

Інфінітив живається в ролі дійсного способу, наприклад у значенні минулого чи теперішнього часу, здебільшого в протиставних конструкціях: *Усі працювати, а він газету читати*;

Из часткою б (би) інфінітив виконує функцію умовного способу: *От би ще трохи попрацювати над науковою доповіддю;*

У ролі наказового способу передає наказ, рішучий заклик (причому вживається й в офіційно-діловому стилі): *Зазначену проблему почати вирішувати негайно*.

Лекція № 6

Тема

Стилістичні можливості синтаксису. Стилістичні властивості порядку слів у реченні. Стилістичне використання координації підмета й присудка. Узгодження означення. Варіанти форм, пов'язані з керуванням

Мета вивчення

Ознайомити студентів зі стилістичними можливостями синтаксису; дати зрозуміти важливість користування синтаксичними особливостями у журналістському тексті; поглибити розуміння будови речення і впливу типу речення на стилістичне розшарування; роз'яснити стилістичні особливості різних типів речень.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Визначити стилістичні можливості тексту.
2. Розмежовувати стилістичні властивості порядку слів у реченні.
3. Стилістично координувати підмет і присудок,
4. Стилістично правильно оформлювати свою думку.

План

1. Стилістичні можливості синтаксису.
2. Стилістичні властивості порядку слів у реченні.
3. Стилістичне використання координації підмета й присудка.
4. Узгодження означення.
5. Варіанти форм, пов'язані з керуванням

Основний зміст

1. Стилістичні можливості синтаксису. Стилістичні властивості української мови виявляються в її синтаксичній будові особливо яскраво й повно. І лексичні одиниці, і морфологічні засоби повноти своєї стилістичної виразності набувають лише в контексті.

Стилістичний синтаксис вивчає можливості найдоцільнішого використання синонімічних варіантів залежно від змісту тексту, від його функціонально-стилістичного призначення, а також із урахуванням завдань тексту та його загальноестетичного спрямування.

Отже, синтаксичний розділ стилістики розглядає синтаксичні синоніми й паралельні синтаксичні конструкції.

Синонімічними можуть бути три основні синтаксичні одиниці: словосполучення, члени речення й речення.

Синонімічними називають два або кілька словосполучень, що мають спільні стрижневі слова й однокореневі залежні, відрізняючись способами синтаксичного зв'язку. Найбільшу кількість синтаксичних синонімів становлять прийменникові дієслівні словосполучення: *стояти під місяцем (проти місяця, при місяці); змокрів від туману (під туманом, за туману, через туман)* тощо.

Синонімічними є такі члени речення, які виражено однокореневими словами, що мають різне граматичне оформлення й різні відтінки спільного синтаксичного значення. Ці слова можуть належати до різних частин мови, мати при собі службові слова: *Марія була студентка – Марія була студенткою; Шевченкові думи – думи Шевченка.*

Синонімічними є такі речення, які належать до одного типу, являючи собою граматичний і змістовий паралелізм, але розрізняються відтінками спільного граматичного значення, засобами граматичного вираження, стилістичним забарвленням. Синонімічні зв'язки, зокрема, виникають між розповідним, питальним і окличним (спонукальним) реченнями, між особовим і безособовим реченням: *Сніг замів – Снігом замело.*

До паралельних синтаксичних конструкцій належать такі:

- підрядне означальне речення і дієприкметниковий зворот;
- підрядне означальне речення і зворот з прикметником;
- підрядне означальне речення і прикладка;
- підрядні обставинні речення і дієприслівникові звороти;
- пряма і непряма мова та ін.

2. Стилістичні властивості порядку слів у реченні.

Прямий порядок слів – це стилістично нейтральне розташування членів речення. Непрямий, зворотний порядок слів, або інверсія, – це стилістично активне розташування членів речення. В українській мові т. зв. вільний порядок слів, тобто всі члени речення можуть змінювати своє місце.

Проте переміщення членів речення спричиняє зміни синтаксичні, змістові та стилістичні. Тобто порядок слів виконує такі функції:

- синтаксичну (*Брат повернувся сонний. Сонний брат повернувся*);

- змістову (*Нагородили викладача батька. Нагородили батька викладача);*
- стилістичну (*Ці вислови мені не подобаються. Не подобаються мені ці вислови*).

Порядок слів в українській мові найчастіше виконує стилістичну функцію. Будь-який зворотний порядок слів у тексті має бути виправданим. Невиправдана інверсія призводить до стилістичних і лексичних помилок, до спотворення змісту речення.

Здебільшого ознаки прямого порядку слів такі:

- підмет передує присудкові;
- узгоджене означення передує означуваному слову, а неузгоджене стоїть після слова, якого стосується;
- додаток стоїть після слова, якого він стосується;
- обставини залежно від значення та способу вираження можуть стояти перед словом, з яким пов'язуються, і після нього.

У простому реченні найбільше змістове навантаження має слово, що стоїть на початку або в кінці речення. Не можна використовувати інверсії без зміни змісту висловлювання:

- в реченнях, у яких форма підмета й форма прямого додатка збігаються: *Любов украла ніч;*
- у т. зв. реченнях тотожності (двоскладних реченнях, у яких обидва головні члени виражені Н.в. іменника): *Собака - мій друг;*
- у реченні з іменника й узгодженого з ним прикметника: *Веселий хлопець* (односкладне речення – номінативне). *Хлопець веселий* (двоскладне речення).

Узгоджене означення за прямого порядку слів стоїть перед означуваним словом. Постпозицію узгодженого означення використовують без експресивно-стилістичного забарвлення в термінах і назвах товарів за класифікації об'єктів (іменник позначає родове поняття, а прикметник видову ознаку): *кульбаба жовта; цегла лицьова, рядова, архітектурно-оздоблювальна*.

Узвичаєним місцем для поширеного означення, вираженого прикметниковим чи дієприкметниковим зворотом, є постпозиція: *Іван, схвильований після іспиту, показував друзям заліковку.* За кількох неоднорідних означень, виражених якісним і відносним прикметниками, першим ставлять якісний (рідна українська мова).

Неузгоджене означення ставлять після означуваного слова. Проте в мові є узвичаєні звороти, в яких неузгоджене означення завжди стоїть перед означуваним словом: *гвардії лейтенант*

Обставини способу дії, виражені якісними прислівниками, здебільшого передують присудкові: *Андрій весело проводжав її очима*. Ці обставини, виражені іменниками, за прямого порядку слів стоять після присудка: *Андрій поглянув на неї з веселим подивом.* Інші обставини можуть стояти перед присудком і після нього.

Вставні слова вільно розміщують у реченні, але відтінок висловлювання змінюється залежно від місця вставного слова (якщо воно стоїть на початку речення, то стосується цілого речення): *Мабуть, я прийду сьогодні пізно ввечері. Я прийду сьогодні пізно, мабуть, увечері.*

Звертання може займати будь-яке місце в реченні.

3. Стилістичне використання координації підмета й присудка.

Можлива координація підмета й присудка граматична та логічна (за змістом).

Координація присудка й простого підмета. З простим підметом присудок координується за граматичними ознаками. Коли при підметі є кілька означень, що вказують на різні предмети, а підмет стоїть в однині, то в цьому разі присудок має форму множини (тобто координується за змістом): *Англійська й німецька мова належать до германської гілки індоєвропейської сім'ї мов.*

Коли ж підмет виражений збірним іменником або мислиться як щось єдине, тоді присудок стоїть в однині: *Українське й польське студентство зустрілося на форумі.*

При підметі, вираженому іменником спільного роду, форма присудка залежить від статі особи: *Нарешті прийшов наш гуляка. Нарешті прийшла наша гуляка.*

Якщо при загальному іменникові є географічна чи умовна назва, то присудок координується з підметом – загальною назвою: *Газета «Поступ» надрукувала виступ депутата. Місто Львів ніби помолодшало.*

З підметами, вираженими словами *людина, особа, постать* тощо, а також із підметами – збірними іменниками чи іменниками сукупності присудок координується за граматичними ознаками: *Особа чоловіка встановлена. Волосся переливалося сріблом.*

При підметах, виражених невідмінюваними іменниками або абревіатурами, присудок має таку форму, якої вимагає рід і число іменника.

Підмети, виражені займенниками *хто, що*, координують із собою присудок у формі третьої особи однини теперішнього часу, а в минулому часі та в умовному способі *хто* вимагає форми чоловічого роду, а *що* – середнього: *Усі зраділи, а хто й не зрадів, то не показав цього. Що це там таке показалося з-за рогу?*

При підметі – кількісному числівнику присудок має форму третьої особи однини, а в минулому часі – форму середнього роду: *Семеро йшло до фінішу. Сім дійшло до фінішу. Кілька дійшло до фінішу*. Проте тут можлива й форма множини присудка.

Координація присудка й складеного підмета.

Підмет на кшталт *брат із сестрою* координує присудок у формі й однини, і множини. Коли до складу таких підметів як перший компонент уходить особовий займенник *я, ти, він,* тоді присудок має стояти в однині: *Я зі Степаном пішла в театр.*

З підметом, що складається із числівника та іменника, присудок координується в однині й у множині (Це не стосується тільки тих числівників, які закінчуються на *один*: *П'ятдесят один чоловік працював у полі. П'ятдесят одна особа працювала в полі*).

Форму однини має присудок, коли числівник у складі підмета вказує на приблизну кількість (уживається зі словами на кшталт *більше, менше, близько, понад* тощо): *Близько тридцяти студентів склало іспит на «відмінно».*

Числова частина підмета може бути виражена іменником із числовим значенням (*ряд, низка, частина, більшість, меншість, юрба, решта* тощо), тоді присудок також має форму однини: *Більшість студентів склала іспит на «відмінно»*.

Форма однини обов'язкова, коли при іменнику з кількісним значенням є узгоджене означення або в складі підмета є іменник на позначення абстрактного поняття. Множину тут маємо тоді, коли:

- друга частина підмета є багатоелементною (*Більшість студентів, аспірантів, викладачів прийшли на збори*);
- присудок віддалений від підмета (*Більшість студентів, які прийшли на збори, проголосували за текст ухвали*);
- присудки однорідні (*Більшість шахтарів не підтримали профспілкових лідерів і не розпочали страйку*).

Складений підмет координується з присудком, який стоїть у третій особі однини, а в минулому часі – в середньому роді: *«Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» йде (йшло) на сцені вже другий сезон.* Якщо в словосполученні є два іменники в Н.в., то треба додавати слово з родовим значенням, з яким і координувати присудок: *Роман «Еней та життя інших» написаний Юрієм Косачем.*

При підметах – словосполученнях *один одного, один за одним* тощо присудок може мати форму й однини, і множини: *Один одного вчить. Один одного вчать.*

Координація присудка й однорідних підметів.

Множина присудка обов'язкова за прямого порядку слів при підметах – назвах осіб: *Іван, Петро пішли додому.* З підметами – назвами неосіб – присудок координується за змістом або з найближчим підметом: *Сатира, гумор виявляються (-ється) в тексті.* Ті самі правила регулюють і випадки, в яких підмети вжито з єднальними сполучниками. Якщо перед однорідними підметами є означення, виражене займенником *кожний*, то присудок має форму однини: *Кожний студент, аспірант має пам'ятати про це*.

Якщо використано розділові сполучники, то присудок має форму однини: *Іван чи Петро пішов додому раніше*. Якщо підмети при цьому виражені іменниками різних родів або чисел, то присудок має форму множини: *Іван чи Галя пішли додому раніше.*

За використання протиставних сполучників присудок координується в числі й роді з найближчим підметом (*Прийшов Іван, а згодом усі його брати*); якщо при підметі є заперечна частка *не*, то присудок координують з реальним суб'єктом, дія якого стверджується: *Нарис, а не стаття став предметом аналізу.*

4. Узгодження означення.

Здебільшого означення узгоджується в роді, числі й відмінку з означуваним словом. Іменники *особа, персона, назви професій* узгоджуються за граматичним принципом: *Наталія Сергіївна – наш директор (наша директорка). Степова – молодий професор (молода професорка).*

При одному іменникові може стояти кілька означень. Якщо вони перелічують різновиди предметів, то іменник може мати форму й однини, і множини. Однина іменника:

- вказує на зв'язок означуваних предметів, зокрема термінологічний, на їх семантичну близькість (*доконаний і недоконаний вид*);
- уживається, коли означення поєднані протиставними чи розділовими сполучниками (*дубовий або буковий листок; дубовий, а не буковий листок*);
- уживається здебільшого при означеннях, виражених займенниками або порядковими числівниками (*третій і четвертий курс; твій і мій друг*).

Множина іменника підкреслює наявність декількох предметів, істот, зокрема й за вживання порядкових числівників: *Гарний і розумний хлопці. Перший і другий призи.*

При постпозитивних означеннях іменник стоїть у множині: *роди чоловічий і жіночий; комп'ютери перший і другий; зошити той і цей.*

Прикладка з означуваним словом узгоджується у відмінку, коли це:

- чоловічі чи відмінювані жіночі прізвища (*студентові Петренку, студентці Петришиній);*
- назви населених пунктів (крім складених назв та вживаних нечасто іншомовних назв маловідомих населених пунктів) (*до міста Львова, але до міста Кривий Ріг).*

Не узгоджуються у відмінку:

- назви станцій (*до станції Львів*);
- назви гір, островів, мисів, озер та ін. (*до гори Говерла, на острові Куба*);
- умовні назви (газет, книг, готелів, суден, підприємств тощо) (*до готелю «Космос», на шахті «Гігант», газеті «Поступ'*);
- астрономічні назви (*на планеті Земля*);
- офіційні назви держав чоловічого роду (офіційні назви держав жіночого роду здебільшого узгоджуються) (*до Республіки Парагвай, до Ісламської Республіки Пакистан, але до Республіки Франції, до Республіки Польщі, до Республіки Куби*).

5. Варіанти форм, пов'язані з керуванням.

Синонімія варіантів форм керування. Значення відмінкових форм.

Багатьом дієсловам властиве подвійне керування – безпосереднє (безприйменникове) й опосередковане (прийменникове). Тоді кожна конструкція передає інше значення: *Довідався це. Довідався про це. Написав конспект. Написав у конспекті.* Інколи керовані відмінки близькі за значенням, тобто йдеться про взаємозамінні, синонімічні конструкції: *Лист матері. Лист до матері. Передав тобі. Передав для тебе.*

При цьому кожний відмінок уносить свої відтінки в зміст висловлювання.

Нерідко синонімічні дієслова вимагають від іменника різних відмінкових форм, різних прийменників: *Бігти за ким? – доганяти кого? Пильнувати кого? – стежити за ким?* Часом у реченні при кількох однорідних членах, що вимагають різних відмінків, стоїть один додаток. Це помилка: *Богдан любить і завдячує своїй мамі багатьма успіхами.*

Інколи кероване слово може вступати в подвійну залежність, тобто може залежати від різних слів у реченні, а це призводить до двозначності: *Він повідомив про злочин прокурора.*

Лекція № 7

Тема

Стилістичне використання однорідних членів речення. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій. Складні речення в мові ЗМІ

Мета вивчення

Ознайомити із особливостями стилістичного використання однорідних членів речення; дати здобувачам освіти зрозуміти необхідність користування синтаксичними синонімами та паралельними синтаксичними конструкціями; поглибити розуміння поняття культури мови і стилістичного розшарування; роз'яснити стилістичні особливості журналістського тексту; розглянути стереотипні, узвичаєні словесні формули для кожної типової мовленнєвої ситуації та особливості їх застосування.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Використовувати однорідні члени речення відповідно стилів застосування.
2. Доцільно використовувати синтаксичні синоніми та паралельні синтаксичні конструкції.
3. Правильно застосовувати складні речення у мові ЗМІ.

План

1. Стилістичне використання однорідних членів речення.
2. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій.
3. Складні речення в мові ЗМІ.

Основний зміст

1. Стилістичне використання однорідних членів речення.

Основна ознака однорідних членів речення – сурядний зв'язок, яким поєднано логічно однозначні й лексично зіставлювані слова.

Проте в художньому та публіцистичному мовленні ряд однорідних членів речення інколи може охоплювати й логічно неоднорідні поняття, які з певного погляду в авторському трактуванні є однорідними. Переважно це стосується означень.

Здебільшого однорідні члени речення виконують однакову синтаксичну функцію. Але іноді є відхилення від цього правила, переважно тоді, коли однорідні члени речення виражені займенниками та займенниковими прислівниками: *Не знаю, хто й звідки ти. Треба з'ясувати, що і як робити.*

Оскільки функціональна рівноправність однорідних членів речення є найістотнішою їх ознакою, то однорідні члени можна міняти місцями без помітної зміни змісту висловлювання. Але між однорідними присудками можлива змістова залежність, зумовлена послідовністю виконання дій: *Степан повернувся додому, ліг і заснув.*

У науковому й офіційно-діловому стилях однорідні члени речення використовують для побудови класифікацій. Дуже важливим при цьому є додержання логічних, значеннєвих вимог у поєднанні однорідних членів. Однорідними членами речення не можуть бути слова, які передають родові та видові поняття. Однорідні члени речення мають позначати саме однорідність, а не звичайний перелік: *Я відвідав Францію, Європу, Париж.*

Не можна використовувати як однорідні ті члени речення, які позначають перехресні або різнопланові поняття: *В барі сиділи люди у верхньому одязі й у нетверезому стані. На Майдані були наші студенти, аспіранти, члени Студентського братства, першокурсники.*

Треба зважати не лише на логічні зв'язки однорідних членів, а й на їхню лексико-граматичну сполучуваність з іншими словами в реченні: *Журналіст уживав у тексті нові слова, метафори, оригінальні описи подій.*

При однорідних членах можуть уживатися узагальнювальні слова. У науковому й офіційно-діловому стилях узагальнювальні слова здебільшого називають найближче родове поняття, види якого й перелічуються однорідними членами. У художньому й публіцистичному мовленні узагальнювальними словами можуть бути і родові поняття, і дуже широкі за змістом слова: *все, скрізь, завжди, всюди, ніхто, ніщо, ніде, ніколи. У школі, в університеті, в редакції – скрізь він прагнув бути першим..*

Типові помилки в стилістичному використанні однорідних членів речення:

- Поєднання як однорідних членів речення слів, що називають речевонеоднорідні поняття: *Дуже полюбляє ходити у всякі походи з наметом або на велосипеді.*
- Поєднання як однорідних членів іменників одиничних і збірних або родових і видових понять: *Хочеться побачити Азію, Індію, екзотичні країни.*
- Поєднання як однорідних членів понять, що схрещуються, частково збігаються за своїм обсягом: *У всіх країнах світу Заходу є великі програми захисту довкілля.*
- Лексична (або й граматична) непоєднаність одного з однорідних членів з тим словом, з яким зв'язані однорідні члени: *І дозвольте нам самим ставити оцінки та критерії.*
- Розбіжність у відмінкових формах однорідних членів і узагальнювального слова: *На сцені зграйки хлопів у жіночих пачках, пуантах із іншим балеринним причандаллям: макіяж, фризури тощо.*
- Поєднання як однорідних різних синтаксичних елементів: *Вчу моделей правильно ходити, як самій заповнити порожнечу подіуму.*
- Поєднання як однорідних членів конкретних і абстрактних іменників, інфінітивів та іменників: *Крем від зморщок рекламує дівчина з бездоганною зовнішністю і гладенькою шкірою.*
- Уживання повторюваних або парних сполучників, які поєднують не однорідні, а різні члени речення: *Щоправда, не довелося плисти ані морями, ані летіти літаком через океани.*
- Неповторення прийменника при поширених однорідних членах речення: *У сірій міліцейській куртці і кашкеті з кокардою іду коридорами редакції.*
- Пропускання прийменника при однорідних членах, коли його відсутність може спричинити двозначність: *У 1989 році Данія стала першою у світі країною, де офіційно реєструють шлюби між гомосексуалістами і лесбіянками.*
- Пропускання прийменника при однорідних членах, коли при них є розділові чи протиставні сполучники: *Буду зустрічати його в яскраво-жовтому платті або жовтих джинсах.*
- Пропускання прийменника при однорідних членах, коли вони поєднані повторюваними або парними сполучниками: *Отож нам доведеться вибирати не лише з-посеред конкретних політиків, але й партій та виборчих блоків.*
- Пропускання прийменників при однорідних членах, коли прийменники різні: *Потім наша сім'я проживала на Заході України, Львові, Івано-Франківську.*

2. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій.

Українська мова багата на функціонально близькі синтаксичні структури. Деякі з них близькі й за своїм основним граматичним значенням (синтаксичні синоніми). Інші є різними за своєю граматичною структурою, конструкціями (паралельні синтаксичні конструкції). Різниця між ними полягає в семантичних відтінках, у засобах їх передавання, у використанні цих конструкцій у тих чи тих стилях мови.

Синтаксичні синоніми та паралельні синтаксичні конструкції.

Особове та безособове речення. Безособові речення на відміну від особових не називають діяча. Тому безособові речення в журналістскому тексті використовують тоді, коли треба уникнути (*Зламано вітром.* Але не можна *Роботу виконано студентом).* Взаємоза-

мінними є безособові речення з присудком-дієсловом на *-но, -то*, які вказують на минулу дію з відтінком результативності, (*Роботу виконано – Робота виконана*). У безособовому реченні увагу мовця звернено на дію, в особовому реченні акцент перенесено на підмет, що є реальним об'єктом дії. Якщо в пасивному звороті додаток є об'єктом, а не суб'єктом дії, то заміна на активний зворот неможлива (*Текст написаний олівцем*. Не можна: *Олівець написав роботу*).

Безособові речення широко використовують у всіх стилях і сферах мовлення. Взаємозаміна безособових речень і пасивних конструкцій неможлива тоді, коли:

а) у безособовому реченні є обставина міри й ступеня, яку не можна використати в пасивному звороті (*Встановлено дуже багато відхилень від проєкту);*

б) у безособовому реченні нема прямого додатка, що після заміни в пасивному звороті стає підметом, або є додаток, виражений інфінітивом *(Про це написано в статті. Наврочено йому недоробляти справу)*.

Синонімічним до безособового речення та до пасивного звороту може бути активний зворот (особове речення, в якому підмет є суб'єктом дії): *Тротуар залито фарбою – Тротуар залитий фарбою – Фарба залила тротуар.* Взаємозаміна цих конструкцій є можливою, коли підметом-суб'єктом в активному звороті є іменник-неособа: *Інформацію зібрав журналіст.* Але не: *Інформацію зібрано журналістом*. Але не: *Інформація зібрана журналістом.* Тут пасивні звороти чи безособові речення модемо вживати взагалі без додатка: *Інформацію зібрано*

Підрядне означальне речення та дієприкметниковий зворот.

В українській мові майже не використовують конструкцій з активним дієприкметником теперішнього часу й широко вживають конструкції з дієприкметником минулого часу, активним і пасивним. Дієприкметники у складі звороту узгоджуються з пояснюваним іменником у роді, числі й відмінку. Якщо дієприкметник пояснює два слова, то він має форму множини. Постпозитивний зворот має стояти безпосередньо після іменника, який він пояснює, щоб уникнути двозначності, спотворення змісту: *За цю парту посадили студентку, пофарбовану лише вчора.*

Заміна підрядного речення зворотом можлива тоді, коли від простого присудка підрядного речення можна утворити дієприкметник: *Листя, що зів'яло пізньої осені, становило основу букета – Листя, зів'яле пізньої осені, становило основу букета.*

Підрядні означальні речення і дієприкметникові звороти відрізняються одні від одних сферою вживання: дієприкметникові звороти властиві науковому та публіцистичному стилям, а підрядні означальні речення – художньому та розмовному мовленню; дієприкметниковий зворот підкреслює ознаку предмета, а підрядне означальне речення – дію.

Нагромадження дієприкметників і дієприкметникових зворотів надає мовленню підкреслено книжного характеру.

Інколи паралельним до підрядного означального речення є зворот з прикметником: *Риси характеру, які були властиві українцям упродовж століть, помітні в нас і тепер – Риси характеру, властиві українцям упродовж століть, помітні в нас і тепер*.

Підрядні обставинні речення та дієприслівникові звороти.

Одна з найважливіших вимог у використанні дієприслівника чи дієприслівникового звороту така: суб'єктом, якого стосується дієслово-присудок і дієприслівник, мусить бути та сама особа, тобто дія, позначена дієприслівником, мусить стосуватися того ж діяча, що й присудок. Якщо цієї вимоги не додержано, то неодмінно спотворюється зміст висловлювання, виникає двозначність: *Повернувшись з університету додому, Степана радісним гавканням привітав Рябко.*

Не можна використовувати дієприслівникового звороту й при пасивних конструкціях, бо в них суб'єкт дії присудка та суб'єкт дії дієприслівника не збігаються: *Завершивши роботу, він був викликаний додому.*

Деякі дієприслівникові сполучення перетворилися на ідіоми й тому не підлягають цим загальним правилам: *Власне кажучи, мені байдуже.*

Дієприслівникові звороти є формою книжною. Вони висловлюють думку стисліше, динамічніше, ніж підрядні обставинні речення. За заміни речень зворотами ми втрачаємо відтінки значень, що вносять у речення сполучники та сполучні слова. Підрядні речення частіше вживають у розмовному, а звороти в книжному мовленні.

Взаємозамінними можуть бути дієприслівникові звороти й речення з однорідними присудками, простіші, легші для сприймання та розуміння, ніж речення зі зворотом. Проте в реченні з кількома присудками втрачаються змістові відтінки, які передає дієприслівниковий зворот, – зв'язки часові, причинові, допустові тощо: *Захворівши на грип, Андрій залишився вдома – Андрій захворів на грип і залишився вдома.*

Пряма та непряма мова.

В офіційно-діловому й публіцистичному стилях мовлення використовують цитування тексту для обґрунтування чи спростування думки. Поряд із цитуванням у цих стилях застосовують спосіб вільного відтворення чужого тексту. В художньому стилі способи передавання чужого мовлення є стилістичним засобом відтворення індивідуальних особливостей живого мовлення персонажа.

Пряма мова – дослівне відтворення чужого висловлювання, яке супроводжується реплікою-коментарем мовця (словами автора). Пряма мова зорієнтована не тільки на передавання змісту чужого висловлювання, але й на буквальне відтворення його форми з усіма характерними граматичними, лексичними, інтонаційними, стилістичними особливостями.

Непряма мова – форма чужої мови, що будується на основі безпосереднього висловлювання, але передається від особи автора за допомогою підрядних речень з певними скороченнями.

У нехудожніх стилях, крім цитування, використовують прийом ділового відтворення чийогось висловлювання, за якого зберігається лише його зміст без індивідуальних особливостей мовця (стиль протоколу). У цих же стилях, зокрема в публіцистичному, застосовують вільну пряму мову (переказ): *Починати треба, як сказав Іваненко, із себе.*

Невласне пряма мова характеризується тим, що в ній зберігаються лексичні та синтаксичні особливості чужого висловлювання. Але передається висловлювання не від імені персонажа, а від імені оповідача. Таким чином поєднуються риси прямої та непрямої мови.

Невласне пряма мова характерна для художнього стилю: *Він сів і задумався. Щось тут не витанцьовується. Якось усе не так.*

Здогадна мова – це не висловлена якоюсь особою мова, а приписувана їй на підставі особливостей її вдачі, поглядів, поведінки. Для цього в текст уводять здебільшого частку *мовляв*.

Напівпряма мова – це дослівний переказ чужого висловлювання, але із застосуванням *що*: *Ми промовисто поглянули на організаторів, підказуючи їм, що ми тут уже давно.*

Заміна одного способу викладу чужої мови іншим.

Звичайне явище, припустиме в різних стилях. Але здійснювати таку заміну треба відповідно до правил, за якими під час перетворення прямої мови на непряму змінюється особа дієслова та відмінок іменника. Якщо ж замість цього тільки вставляється сполучник між прямою мовою й словами автора, то це є порушенням граматичних норм літературної мови: *Ющенко обіцяв, що я на посаді Президента України забезпечу свободу слова.*

3. Складні речення в мові ЗМІ.

В основі відмінностей простого і складного речення – не міра складності думки, а структура висловлювання. Ту саму думку можна передати і простими реченнями, і складним, але при цьому зміниться стилістичний характер висловлювання, його експресивність.

Окремі прості речення виразніше підкреслюють різні деталі, дають характеристику, не наголошуючи на зв'язках між думками. У складному реченні окремі його частини тісно пов'язуються, місце кожного елемента чітко визначене.

Складні речення, поєднані за допомогою сполучників і сполучних слів, надають мовцеві ширші можливості, ніж безсполучникові. Сполучникові речення різноманітніші, більш

поширені, тобто можуть мати багато компонентів. Велику роль – конструктивну, змістову й стилістичну – відіграють сполучники сурядності та підрядності. Для безсполучникових речень характерні безпосередність, динамічність. Ці речення часто вживають у розмовному мовленні, в мові художньої літератури.

Складні речення є найбільш уживаними в книжному мовленні. Але вони властиві й розмовному мовленню, не мають обов'язкового стилістичного забарвлення книжності. Просто в книжних стилях цьому типові речень віддають перевагу.

Складнопідрядні речення (здебільшого сполучникові) характерні для наукового стилю. Офіційно-ділове мовлення менше, ніж наукове, вдається до складнопідрядних речень, оскільки йому меншою мірою властиві роздуми. В офіційно-діловому стилі значне місце посідають прості речення, але вони тут є досить поширеними.

У публіцистичному стилі переважання простих чи складних речень залежить від різновиду журналістського тексту.

Типові помилки в стилістичному використанні синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій, складних речень:

- Зловживання конструкціями з *'є'* (замість конструкцій з *'мати'*): *У каратистів також є секрети.*
- Уживання пасивних та безособових конструкцій замість активних і особових: *Загалом усе, що він виконує, написано мною. Особі, яка подала проєкти, видається виписку з протоколу ради.*
- Використання дієприкметникового звороту замість підрядного означального речення: *Претендуюча на цей же храм громада Православної Церкви Київського патріархату на чолі з єпископом.*
- Порушення норми використання дієприслівників і дієприслівникових зворотів: *Щоразу в засобах масової інформації оприлюднюються так звані соціологічні рейтинги, знайомлячись з якими, у пересічного читача голова йде круговерть.*
- Неврахування того, що заміна прямої мови на непряму має супроводжуватися стилістичними та граматичними змінами: *Цікаву думку висловив президент: «XXI століття буде століттям середнього і дрібного бізнесу, і що розквіт країни відбудеться завдяки дрібним підприємцям.*
- Помилкове вживання сполучників і сполучних слів у складних реченнях: *Концерт, куди ми так поспішали, розпочався із запізненням*.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заняття 1

Предмет і завдання курсу. Функціональні стилі української мови

Мета вивчення

Ознайомити студентів зі змістом курсу “Практична стилістика”; поглибити розуміння поняття норми сучасної української мови; культури мови і мовлення, застосування мовних засобів відповідно до ситуації мовлення; розглянути стереотипні, узвичаєні словесні формули для певних типових мовленнєвих ситуацій та особливості їх застосування.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Знати визначення основних понять. Розуміти особливості стилів мовлення, уміти диференціювати тексти відповідно до стилів.
2. Розпізнавати норми літературної мови, відповідно до ситуації спілкування.

Питання заняття

1. Практична стилістика, її предмет, зміст і завдання. Місце практичної стилістики в системі мовознавчих дисциплін.
2. Усна й писемна форми існування мови та особливості їх використання в засобах масової інформації.
3. Поняття норми літературної мови, нормативних варіантів. Типи норм.
4. Стиль як функціональний різновид літературної мови. Стилі сучасної української літературної мови.
5. Характерні ознаки наукового, офіційно-ділового, конфесійного, публіцистичного стилів мовлення. Загальна характеристика функціонально-стильової єдності «мова художньої літератури». Розмовна функціонально-стильова сфера.

Завдання

1. Знайдіть в газетах зразки текстів різних стилів мовлення (наукового, офіційно-ділового, художнього, публіцистичного, конфесійного). Доведіть, що це саме той, а не інший функціональний стиль, перелічивши його ознаки (по одному тексту до кожного стилю, тексти приблизно 50 слів; тексти мають бути роздруковані, стилістичні ознаки підкреслені).

2. Із двох запропонованих варіантів виберіть той, який більше відповідає офіційно-діловому стилю мовлення

1. а) має поганий зір, б) недобачає
2. а) пристаркуватий, б) людина похилого віку
3. а) досконаліший, б) більш досконалий
4. а) їх зауваження б) їхні зауваження
5. а) батьків будинок б) будинок батька
6. а) лікар Іванова б) лікарка Іванова
7. а) напасти б) здійснити напад

3. У різних стилях (публіцистичном й офіційно-діловому) складіть два тексти (3-5 речень), які починаються однаково, наприклад словами:

7 вересня 2009 року…..

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

4. З наведених ознак виберіть ті, що становлять специфіку художнього стилю. Розкрийте зміст цих ознак.

– поєднання естетичної та комунікативної функцій;
– поліфункціональність;
– варіантність засобів;
– обробленість;
– милозвучність;
– історизм;
– унормованість;
– загальнонаціональна форма існування;
– наявність галузевих терміносистем;
– існування в усній і писемній формах;
– наявність територіальних діалектів;
– функціонування в галузі державної та політичної діяльності;
– наддіалектна форма існування;
– образність;
– поетичність;
– емоційно-експресивна лексика.

5. *З наведених тверджень виберіть правильне визначення мовного стилю:*

а) різновид національної мови, що є засобом спілкування в географічно обмежених мовленнєвих колективах;

b) сукупність мовних засобів вираження, зумовлених змістом і метою висловлювання;

c) властивий художникові слова чи іншому носієві мови стиль, який стає об'єктом дослідження лінгвістів.

6. *Прочитайте цитати зі студентських контрольних робіт. Відредагуйте невдалі словосполучення й запишіть правильні варіанти.*

Заглиблює знання _____,
порахували необхідним _____,
приходять до висновків _____,
бракуючі мотиви _____,
одушевлені і неживі іменники _____,
незатребувані знання _____,
житіє-буття _____,
казка-жалоба _____,
проберемося в думках туди _____,
оповідна пропозиція _____,
давня сивина _____,
арфоепічні норми _____,
фанати древніх слов'ян _____,
стане в нагоді _____.

7. Прочитайте тексти й визначте їх стильову приналежність і підстилі. Підкресліть в текстах мовні ознаки стилів..

I.

Доля
Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
– Учися, серденько, колись
З нас будуть люди, – ти сказала.
А я послухав, і учився,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люди? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше, дальше слава,
А слава – заповідь моя.
Тарас Шевченко

II.

Класична українська література, починаючи від Шевченка чи навіть ще й від Котляревського, показала нам приклад того, як треба ставитись до народної мови, цього ясного і справді цілющого для художника джерела.

Гоголь, захоплено відкриваючи красу фольклору, колись висловив думку, що саме народні пісні, може, навіть більше, ніж праці історико-документальні, виповідають нам справжню, не поверхову історію народу, розвиток його моралі, психології, глибинні процеси духовного

життя. Це ж можна сказати й про творчість народу в царині мови, у довготривалій розбудові тієї найскладнішої сфери, яка, мовби володіючи безліччю живих нервових закінчень, не перестає дивувати нас своєю чутливістю, незрівнянною здатністю вловлювати весь гомін світу – і потужні гуркоти епохальних подій, і ледь чутний шепіт інтимного, найближчу хвилю життя і його найдальші зоряні шуми.

Коли йдеться про майстерність письменника, про його професійну підготовленість до нелегкої й відповідальної творчої праці, коли хочемо визначити справжність таланту, що йде в літературу, то неодмінною ознакою тут буде, мабуть, саме це: вміння душею сприймати й відчувати народне слово, його інтонаційні відтінки, всю його багатобарвність, розмаїття, красу, часом глибоко приховану. Бо ж і у тім-то місія майстра, щоб цю красу видобути, викресати зі слова навіть найбуденнішого, створивши йому відповідне сусідство, надавши слову таке місце у творі, де б воно само оновилося, набуло свіжості, сяйнуло, розквітло!..

Не було випадку, щоб видатний твір літератури був написаний сірою мовою, щоб вдалось його вибудувати словами зужитими, знебарвленими до пересічності, до нудної стертості п'ятака. Енергія слова – з енергії душі, тільки так. Убога стилістика найчастіше є породженням убогої думки.

О. Гончар

III.

Анотація

Романенко О.В. Концепція людини в українській літературі 20-х рр. XX ст. (на матеріалі прози Г. Михайличенка, М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. – українська література. – Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ, 2002. Розвідка присвячена дослідженню художньої спадщини Г. Михайличенка, М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного, визначенню проблемно-стильових домінант української прози, які зумовлюють особливості концепції людини доби Розстріляного Відродження. У роботі запропоновано новий підхід до епосу 20-х років, який трактується й аналізується як цілісний художній світ.

8. Охарактеризуйте основні функції мови:

– сугестивна;
– комунікативна;
– номінативна;
– мислетворча;
– естетична;
– культурологічна;
– експресивна;
– фактологічна;
– ідентифікаційна;
– волюнтативна;
– магічно-містична;
– гносеологічна;
– демонстративна.

9. Дайте характеристику основним типам мовних норм:

– орфоепічні;
– акцентуаційні;
– графічні;
– орфографічні;
– лексичні та фразеологічні;
– словотворчі;

– морфологічні;
– синтаксичні;
– стилістичні;
– пунктуаційні.

10. Знайдіть і виправте помилки. Поясніть, які норми сучасної української літературної мови порушено в поданих словосполученнях.

У відповідності до ст.10 Конституції України; згідно чинного законодавства; у залежності від ухвали; по відношенню до представників; не дивлячись на протести.

Вірна відповідь; приймати міри; тимчасово призупинити співпрацю з партнером, у порівнянні з минулим місяцем.

Існуюче законодавство; існуючі ціни; виконуючий обов'язки директора; з наступаючим Новим роком; головуючий зборів; організуючий центр; відстаючий учень; біжучий рядок.

11. Прочитайте словосполучення, з'ясуйте, чому вони є неправильними. Виправте їх. Обґрунтуйте відповідь.

Меморіальний пам'ятник, мемуарні спогади, патріот батьківщини, пам'ятний сувенір, прейскурант цін, народний фольклор, хронометраж часу, промислова індустрія, аграрна земля, пишу свою автобіографію, художник малює свій автопортрет, гуманна людяність, перший дебют, двічі дублювати вислів, соціальне суспільство.

12. У реченнях, виписаних із газет, припущені відхилення від норм у вживанні слів. Визначте:

а) слова, ненормативні для сучасної української літературної мови;

б) слова, використані у невласному для них значенні;

в) спільнокореневі слова, вживання яких нічим не вмотивоване;

г) неправильно сполучувані слова.

1. Широкого поширення дістала заочна форма навчання.

_____

2. Прогулом рахується неявка на роботу.

_____

3. Дякуємо за чуйне відношення до самотніх людей.

_____

4. Не раз чуємо звинувачення в адрес нашої молоді.

_____

5. Ця провідна думка була сконцентрована в лекції-діалозі, яку зробив кандидат філософських наук.

_____

6. Гості познайомились з підприємством.

_____

7. Це кидається в вічі кожному.

_____

8. Він співставляв різні випадки.

_____

9. Із-за запізнення весни збіглися строки багатьох польових робіт.

_____

10. Тільки спільними зусиллями медпрацівників і населення можна попередити серцево-судинні захворювання.

_____

Заняття 2
Стилістичне розшарування української лексики

Мета вивчення

Набуття знань про стилістичну диференціацію лексики; забезпечення оволодіння правилами сполучуваності слів; набуття вмінь та навичок роботи з різними типами словників.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Уміти стилістично диференціювати лексику.
2. Поліпшити володіння правилами сполучуваності слів.
3. За потреби працювати з різними типами словників.

Питання заняття

1. Загальна характеристика словникового складу української мови. Стилістичне розшарування лексики. Умови використання в мові ЗМІ суспільно-політичної, виробничо-професійної, науково-термінологічної, офіційно-ділової, розмовної, просторічної лексики.
2. Засоби словотвору, що надають лексичним одиницям експресивного забарвлення
3. Використання у пресі лексики загальновживаної та стилістично забарвленої.
4. Лексична сполучуваність та її порушення в журналістському тексті.
5. Емоційно-експресивні різновиди мовлення.
6. Робота журналіста зі словниками як засіб досягнення точності слововживання. Енциклопедичні та лінгвістичні словники, потрібні в редакційній практиці. Стилістичні позначки в словниках як засіб орієнтування в доборі слова.

Завдання

1. *Знайдіть в текстах ЗМІ приклади вдалого використання зі стилістичною метою жаргонізмів, професіоналізмів, просторічної лексики (по 5 до кожного типу).*

2. Знайдіть в текстах ЗМІ приклади вдалого використання зі стилістичною метою слів урочистих, піднесено-схвильованих, іронічних, зневажливих, презирливих (по 5 до кожного типу).

3. Знайдіть в поданих реченнях помилки, пов'язані з порушенням норм лексичної сполучуваності.

1. Таким чином ми робимо зовнішню об'єктивну оцінку знання випускників.
2. На цій довідці має бути фото та завірена печатка директора школи.
3. Я думаю, що саме тому через цей конфлікт і відбулася проблема, коли проти нього почався такий великий тиск.
4. Навіть після того, як школи припинили роботу, епідемія [грипу] все одно зростає.
5. Зазвичай сенс теракту полягає в тому, аби про діяльність його авторів дізналося якнайбільше людей і щоб пролунали умови, за яких теракти припиняться.
6. Ми вирішили тоді подати ініціативу підвищити зарплату вчителям і лікарям на 70%.
7. Хто серед Медведчука, Кінаха і Тігіпка реально претендує на прем'єрство, Юрій Луценко відмовився коментувати.
8. Справа складна, багатоепізодна. Необхідно опрацювати велику кількість свідків – близько 600 чоловік, провести очні ставки.
9. Перевагою заволоділи динамівці з Тбілісі.
10. Брав участь у виробництві будівельних робіт, підготовці і заливанню фундаменту, кладці цегли на об'єкті.

11. Як зізналися під час слідства заарештовані хлопці, коли до них дзвонив їх лідер, й зазначав про черговий злочин, вони «не могли йому відмовити».

12. За словами Олександри Ніколаєнко, її насправді назвали власницею найгарнішого тіла.

13. Це різні за фахом лікарі, починаючи від хірургії і закінчуючи реабілітацією.

14. Також уперше за роки незалежності було привласнене звання «Мати-героїня». Його присвоїли Лілії Репетіній, що народила і виховує 11 дітей

15. Взагалі, слід відзначити, що ані заявник, ані його візаві не палають бажанням надміру поширюватись з приводу даного конфлікту.

16. Вказувати сайт, з якого він, у свою чергу, взяв текст не робить змісту.

17. У іноземця, звичайно, очі помаленько сповзають на лоб.

18. Джек-Потрошитель, найвидатніший вбивця 19 століття, робив свої злочини тільки у вихідні дні.

19. Далі про те, що було вдома, він сам розповість, якщо у нього присутнє почуття гумору.

20. День пропав не дарма.

21. Окрім того, без іспитів до студентів ЛНУ імені Івана Франка зараховують переможців Всеукраїнської універсіади «Інтелектуал XXI століття».

22. Проте, тут хотілося б підняти цю проблему дещо ширше.

23. Сьогодні сучасні розвідки набули нової якості насамперед за рахунок надзвичайно потужного технічного оснащення.

24. А мене образив хамський тон у стосунку до жінки.

25. Лише зазначив, що, наприклад, на видання підручників та монографій університету щороку витрачається близько 1,5 млн. грн.

26. Пісні, які я підготувала для другого і третього конкурсних днів, зокрема, «Аве Марія» Шуберта, не підійшли формату конкурсу.

27. Увагу людей треба відвернути, повести у вірному напрямку.

28. Її батьки – свідки Єгови і тому ніколи не святкували вдома ні Різдво, ні решту подій.

29. До речі, художній керівник балету «Життя» Ірина Мазур, відома також як режисер масових свят, розробила і цей концерт.

30. У хід були задіяні всі спецзасоби.

4. Як правильно

– *«в Україні» чи «на Україні»;*
– *«лист, датований 26 серпнем» чи «лист, датований 26 серпня»;*
– *«згідно з опитуванням» чи «згідно опитування»;*
– *«на адресу» чи «за адресою»?*

Обгрунтуйте свій вибір. Матеріал слід знайти у підручниках.

5. *Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:*

госпОдарський – госпдАрський;

_____

прошУ – прОшу;

_____

видАння – виданнЯ;

_____

болільник – уболівальник;

_____

брифінг – прес-конференція;

_____

вада – порок;

_____

вживати (уживати – споживати;

вирішення – розв’язання;

вирувати – нуртувати;

витрати – видатки – втрати – затрати – збитки;

відзначити – зауважити – звернути увагу.

Заняття 3

Стилістичне використання багатозначності слова та омонімії. Пароніми. Стилістичне використання лексичної синонімії. Словникові та контекстуальні антоніми в мові ЗМІ

Мета вивчення

Набуття знань про стилістичну диференціацію лексики, а саме: омонімів, паронімів, синонімів, антонімів; забезпечення оволодіння правилами сполучуваності слів; набуття вмінь та навичок роботи з різними типами словників.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Уміти стилістично диференціювати лексику.
2. Володіти особливостями точного і доцільного писемного та усного мовлення.
3. За потреби працювати з різними типами лінгвістичних словників.

Питання заняття

1. Стилістичне використання багатозначності слова. Види переносного вживання слова (мовна метафора, метонімія, синекдоха) та їх застосування в журналістських творах.
2. Стилістична мета використання омонімів; каламбур. Можлива двозначність за непродуманого використання омонімів. Словник омонімів.
3. Пароніми в журналістських текстах як вияв незнання справжнього значення слова. Словник паронімів української мови.
4. Загальна характеристика лексичної синонімії. Використання в мові ЗМІ ідеографічних синонімів.
5. Семантичний обсяг і експресивне забарвлення слів-дублетів. Слова-дублети й абсолютні синоніми.
6. Використання в журналістських текстах стилістичних синонімів. Словники синонімів української мови.
7. Застосування в мові ЗМІ контекстуальних синонімів.
8. Стилістична мета використання лексичних синонімів.
9. Словникові та контекстуальні антоніми в мові ЗМІ. Образно-виражальні засоби, побудовані на антонімії.

Завдання

1. *Знайдіть в журналістських текстах приклади вдалого використання зі стилістичною метою багатозначних слів, омонімів, паронімів. синонімів, антонімів (по 2 приклади).*

2. Виявіть помилки, пов'язані з уживанням багатозначних слів, омонімів, паронімів,антонімів, інші хиби.

1. Зауважу, що наша редакція зовсім не намагається в цій справі встати на бік однієї із сторін.

2. Ми справді одне ціле – один народ, одна нація, одна сім'я, якій треба прикласти ще дуже багато зусиль, щоб Україна була привабливою.

3. Щоправда, де їх [гроші] роздобуде, уяви не мала.

4. Голованов – автор понад 20 науково-художніх і прозаїчних книг, які видавали 25 мовами.

5. Відповідь на це запитання здобуває особливу актуальність.

6. У цьому конфлікті я встав на бік українських баскетболістів.

7. Поїде чисельна група від Національної телекомпанії України.

8. Мороз ніколи й не приховував, що його мрія саме у тому й полягає, аби зробити сильним парламент і слабим президента.

9. Зранку, коли я пішла на кухню, обидві [кішки] дружньо кинулися до кімнати.

10. Як розповів «Експресу» директор парку культури Левко Міклош, квитки коштують дві гривни в будні дні та чотири – у вихідні.

11. Як ставиться чоловік до твоїх подорожей на курорт?

12. Бажаю співачці вдачі, натхнення і віри у перемогу.

13. Останнім часом працював на будові храму.

14. А отже, ми робимо суспільство нечуттєвим до змін, замість того, щоб готувати до сприйняття нових тенденцій.

15. Під час зйомок «Монстра» для більшого переконання їй [Шарліз Терон] довелося поправитися на 15 кілограмів.

16. Серйозної травми зазнав. Він лежить, і чарує над ним лікар молдавського клубу.

17. Він має репутацію найфотогігієнічнішої та найстервознішої моделі на світі.

18. Наслідком словесних баталій з керівництвом став указ про звільнення.

19. З першими ми контактуємо дуже тісно... З другими поводимося тактовно і дружно.

20. Підшлункова залоза, печінка, шлунок і товста кишка майже нормалізували свою роботу. А все інше помалу встане на місце.

21. У нас різні долі, різні школи, різні уяви про порядність, мораль і політику.

22. Відбувається брутальна компанія дискредитації лідерів партії і на державному, і на регіональному рівнях.

23. Я набираю ту фізичну форму, яка дозволить встати на лижі.

24. Книга, яка побачила світ у Львівському видавництві «Сполом», зацікавить не лише релігієзнавців, істориків, політологів, а й широкого читача, який бажає краще познайомитися з релігійною картою України.

25. Після всього гарного, що я почула в свій адрес, хочеться говорити і говорити вам слова вдячності.

26. Вона [Джанет Джексон] є молодшою представницею відомого музикального клану.

27. На жаль, у питаннях економіки я тямлю дуже слабо.

28. Цього, однак, не скажеш про різноманітні християнські течії, численність яких постійно збільшується.

29. Суспільство було слабо поінформоване про те, що насправді відбувалося навколо.

30. На лекції з етики професор розповідає студентам, як тактичніше вчинити у тій чи іншій не надто приємній ситуації.

31. Політична ситуація знову загостриться до такого степеня, що буде впливати на все.

3. Виявіть помилки, пов'язані з використанням синонімів та антонімів, інші хиби.

1. У грудні Володимира затримали правоохоронці й висунули обвинувачення в здійсненні розбещених дій стосовно малолітніх осіб.

2. Тепер міністр має довести в суді, що його висловлювання відповідають дійсності, або ж публічно вибачитися за розповсюдження недостовірної інформації.

3. В одному з випусків газети було надруковано виступ міністра внутрішніх справ на відкритті нової будівлі міськвідділу міліції у місті Тернівка.

4. Натомість у фракції «Родина» ще не визначилися зі своїм відношенням до Фрадкова.

5. «АГ» коротко опише найбільш розповсюджені сценарії квартирного шахрайства.

6. Зміцняться відносини з друзями і близькими.

7. Мені важко це прогнозувати, бо я не дуже знайомий з американським процесуальним законодавством.

8. Якщо ж убивцю хтось злякав, то він обов'язково повернеться на те ж місце через певний відлік часу.

9. Мене запросили на Міжнародний фестиваль «Таврійські ігри» (1-3 травня), на підготовку до якого зараз і направляю багато енергії та сил.

10. Важливу роль відіграє «південний темперамент» родичів потерпілих, які залучають увагу громадськості до зниклої людини.

11. Найбільш розповсюдженими виявилися хабарі розміром до 500 гривень.

12. Комітет намагатиметься боротися з хабарниками у військкоматах, причому разом з Керуванням по боротьбі з організованою злочинністю.

13. На допиті Петро Куклич розповів про дружні, майже братерські відносини.

14. На нігтю другого пальця ноги знаходиться одна з активних крапок, яку використовують при самомасажі.

15. За найвищу посаду в державі борються 23 кандидати. Можна уявити, скільки любові вилилося на нещасливий електорат.

16. Це додатковий тягар, який фактично призводить до протиріччя в законодавстві.

17. Вона [Кейт Хадсон] стверджує, що не робить нічого навмисно для росту своєї слави, як це личило б акторці її рівня.

4. Повторіть правила вживання прийменниа ***–по*** *в українській мові. Наведіть приклади сполучень слів, де уживання прийменника -по буде доцільним.*

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

5. Прочитайте поезії-двовірші Богдана Кварцева, які автор назвав тавторимами. Як називаються мовні засоби, які використовує поет?

1. Було колись, ще давньою добою,/ Що лицарі за правду йшли до бою. 2.Чинив бешкет, напившися вина –/ І потім клявся: не моя вина. 3. Вполудні лежневі світило сонце –/ І він не знав, чи справді це, чи сон це. 4. Осяяла його ідея світла:/ Літати, наче нетля, коло світла. 5. Залізла жаба у песячу буду/ І репетує: собакою буду. 6. Хвалився, у борги загрузнувши по шию:/ Із парчі й золота жупан собі пошию. 7. Настирливо писав вірші і пісні,/ Такі ж, як він, стерильні і пісні. 8. З села до міста хтіли прокладати міст,/ І вийшли з сіл, та не дійшли до міст. 9. За владу над людьми змагався він запекло,/ Сильніш за жертви всі, за людський жах, за пекло.

Складіть двовірші, римуючи слова: і де я – ідея, за мету – замету, з міни – зміни, з води – зводи, в тих – втих, до волі – доволі, з ради – зради, на Русі – в русі, в тому – втому, з Риму – зриму, з віт – звіт, не суть – несуть.

6. Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:
автохтон – тубілець;

авторитетний – престижний;

адрес – адреса;

арсен – миш'як;

архівіст – архіваріус;

багато – чимало;

бік – сторона;

близький – ближній;

відносини – взаємини – стосунки – ставлення;

вірно – правильно;

видатний – визначний – відомий;

винятково – виключно;

відповідно до – згідно з;

відсоток – процент;

власний – особистий – особовий;

водій – шофер;

воєнний – військовий.

Заняття 4

Стилістичне використання в мові ЗМІ іншомовних слів, неологізмів, історизмів і архаїзмів, діалектизмів. Канцеляризми та штампи в мові ЗМІ. Стилістичне використання фразеологізмів у мові мас-медіа

Мета вивчення

Набуття знань про особливості використання у мові ЗМІ іншомовних слів; забезпечення оволодіння правилами уживання пасивної лексики; набуття вмінь та навичок доцільного уживання фразеологізмів.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Уміти стилістично диференціювати пасивну лексику.
2. Володіти особливостями точного і доцільного уживання фразеологізмів.

Питання заняття

1. Стилістичне використання в мові ЗМІ іншомовних слів. Небезпека паронімії під час використання слів іншомовного походження.
2. Стилістичне використання історизмів і архаїзмів у мові ЗМІ. Використання історизмів для відтворення колориту епохи.
3. Неологізми як обов'язковий елемент мови ЗМІ.
4. Особливості використання в мові ЗМІ діалектизмів.
5. Стилістичне розшарування фразеологізмів.
6. Способи «перекладу» фразеологічних одиниць з однієї мови на іншу.

Завдання

1. Знайдіть в текстах ЗМІ приклади вдалого використання зі стилістичною метою іншомовних слів, діалектизмів, неологізмів, архаїзмів, фразеологізмів (по 3 приклади).

2. Виявіть помилки у вживанні слів іншомовного походження, неологізмів та застарілої лексики, діалектизмів

1. А останнє поняття – це зовсім не синонім приватного власника, на чому свідомо чи підсвідомо, явно чи іманентно наполягали минулі місяці.

2. Є така думка, що немає такої країни, де б владу любили. Сумнівний алгоритм.

3. Цілком імовірно, скандальних дівчаток чекає дискредитація, і якщо вони спробують порушити загальноприйняті правила, то можуть запросто вибути зі списку учасників.

4. В агенції кожна людина уніфікована, тобто робить кілька робіт: і знімає, і спілкується кількома мовами, і водить авто, і монтує матеріал, і може при потребі передати матеріал за кордон.

5. Головний тренер України – справді одіозна фігура не тільки у вітчизняному футболі.

6. Тираж [листівок] – 18 мільйонів (!) екземплярів.

7. За роки прискіпливої селекції кадрів лише ці двоє змогли довести свою цілковиту відданість і лояльність президентові.

8. Доба неспокою і дестабілізації – породження головно ЗМІ – не сприяє глибоким рефлексіям.

9. Ми підкориктовуватимемо зміст угоди, діятимемо адекватно до ситуації.

10. У перші ряди потрапив і Майкл Кейн за персоніфікацію героя роману Грема Гріна «Тихий американець».

11. Дії влади – це просто рефлексії на ситуацію.

12. Щоб любити Леоніда Даниловича, потрібно бути гурманом.

13. Вивчивши рекламу та провівши рекогносцировку на місцевості, я попрямував у знаний торговий центр.

14. Перечисліть імена загиблих.

15. Над якою країною вперше була взірвана атомна бомба?

16. Хлопці, не подумайте, що я придираюся, але при рахунку 0:6 я починаю сумніватися в нашій перемозі!

17. Тарас [Чорновіл] для них цінності не представляє.

18. Керівництво вузів запевняє, що студенти здадуть сесію вчасно, але вчитимуться по суботах.

19. Останні місяці року будуть вдалими для укріплення здоров'я.

20. Я спочатку серйозно не відносилася до стрільби, мені все легко вдавалося

21. Якщо у січні ехо далеко чути – морози сильнішають.

22. Щоб забезпечити благополуччя Нового року, йому необхідно влаштувати радісну, привітливу зустріч.

23. У кого на Новий рік буде пусто у кишенях, той весь рік проведе у нужді.

24. Телефонне опитування, проведене зранку 1 січня, дало наступні результати.

25. Ми з першим чоловіком прожили два роки, а потім розійшлися.

26. Цифрова фотокамера Хрюндикс: дозвіл – не потребується.

27. Утім, це скоріше з області психології міжособистісних стосунків.

28. Будь ласка, не треба під час випусків новин пускати біжучу лєнту.

29. Щоправда, літню сесію здала лише недавно, а зимову – тільки зараз.

30. Компанія Pepsi дослівно перевела на китайську свій головний рекламний девіз.

31. Виробник канцелярських приналежностей компанія Parker також спробувала перекласти свій слоган на іспанську.

32. Ще в маєтку зробили вертолітну площадку.

33. Нарешті обезсиленого і вкрай замученого та ще й голодного повезли до операційної.

34. Вони організували озброєну банду і чітко розприділили свої ролі.

35. Може [комплімент] обернутися багаточисленними неприємностями.

36. Відповідні зусилля починаються також в області видобутку й обробки алмазів, а також у машинобудівному комплексі.

37. Спочатку всі офіційні документи слід перевести на українську мову.

38. Ще у Древньому Римі придумали вихід з положення: коли люди відчували нестачу харчів – їм давали більше видовищ.

39. Пагубні явища відбуваються в усьому організмі.

40. Спочатку все було тихо: охоронці обходили територію, докладаючи по рації старшому зміни.

3. Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:

Втрачати – губити

_____

Галузь – сфера – ділянка – цАрина – терЕн

_____

Грузовик – вантажівка

_____

Гуманний – гуманістичний – гуманітарний

_____

Дефект – недолік

_____

Дилема – проблема – завдання

_____

Дипломант – дипломат – дипломник

_____

Діти – малята – немовлята

Доводити – доказувати

Заняття 5
Стилістичне використання морфологічних засобів

Мета вивчення

Набуття знань про особливості використання у мові ЗМІ морфологічних засобів; забезпечення оволодіння правилами уживання іменників; набуття вмінь та навичок доцільного уживання прикметників.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Уміти уживати іменники та прикметники у властивих ім формах.
2. Володіти особливостями вибору форм цих частин мови.

Питання заняття

1. Стилістична характеристика іменника.
2. Категорія роду іменників; стилістичне використання іменників, які мають варіантні форми ро ду. Літературна норма визначення граматичного роду складноскорочених слів та невідмінюваних іменників іншомовного походження. Рід іменників на позначення професій і посад жінок.
3. Категорія числа іменників, випадки вживання однини в значенні множини.
4. Уживання кличного чи називного відмінка у звертанні.
5. Стилістична характеристика прикметника.
6. Змістова виправданість уживання ступенів порівняння якісних прикметників, синонімія їх форм.
7. Межі вживання присвійних прикметників, заміна їх іменником у родовому відмінку належності.

Завдання

1. Виявіть помилки в мовностилістичному використанні іменників, інші хиби. Виправити речення.

1. У понеділок Львівський УБОЗ зізвав прес-конференцію, яка за мету, без сумніву, мала одне – виправдатися перед громадськістю за стрілянину свого працівника в салоні громадського транспорту.

2. Конфліктну ситуацію спричинила частина документу, що стосувалася політичної ситуації у Львівській області.

3. Штелін став головним тренером кутаїського «Торпедо» близько рік тому.

4. У дрелей-перфораторів усе навпаки: основний режим роботи – свердління з ударом.

5. Для хорошої якості свердління вирішальним є не лише правильне користування дреллю.

6. Для успішного просування сходинками шоу-бізнеса потрібні скандали, постійне привертання уваги до себе

7. Та нічого мені не треба, тільки купіть мені маленького порося, та й годуйте його.

8. Депутат акцентує увагу на тих чи інших аспектах предмету розгляду залежно від мети, яку він переслідує.

9.13 серпня у світі відзначався День лівши.

10. Імпровізоване «житло» в центрі Нью-Йорку туристів з Пенсільванії, які не змогли добратися до свого готелю.

11. Те ж відбувається і з дахом фургону.

12. Одна турфірма, від якої я їздив до Хорватії, запевняла, що вікно нашого номеру виходить у парк.

13. Вона переконала дівчину не їхати до Белграду, а вирішити усі проблеми на зворотній дорозі.

14. Багато говорять також про те, що спалах вірусу атипової пневмонії – це лише генеральна репетиція страшної епідемії, порівняно з якої вірус еболи може здатися легкою нежиттю.

15. «Дніпро» вирвало перемогу.

16. Я ж не можу з кожного предмету дитині репетитора запрошувати.

17. Реакція глядачів була різною – від захватів до несприйняття.

18. Олег Миколайович, який образ, втілений на екрані, Вам найбільше до вподоби?

19. Чого це ти – їжою розкидаєшся???!!!

20. Я вірю, що ми відновимо ту високу ступінь консолідації, яку демонстрували до 3 лютого.

21. Сьогодні реальна собівартість метра квадратного – 280 доларів США, адже піднялися ціни на будівельні матеріали, зокрема на металічні арматури.

22. Ще до будівництва комплексу «Синьогора» йшлося про зведення такого об'єкту на територіях Мислівської сільради.

23. Шлунок кошеня не більший ніж наперсток, тому два літра молока, що він випив, знаходяться там під тиском як в центрі ядерного вибуху.

24. Рада Європи рекомендуватиме провести у Мукачеве нові вибори.

25. Раніше, якщо абітурієнт набирав нижчий за середній бал із предмету, це вважалося двійкою, і його не допускали до наступних іспитів.

26. У той час уже не було проблем з асортиментом тканини, тож елегантність президентського костюму залежала хіба що від майстерності пошиття.

27. Це наставник молдавського «Шерифу» Леонід Кучук.

28. Про це він заявив, коментуючи заплановане на понеділок жеребкування графіку проведення передвиборчих теледебатів.

29. Під час навчань командир танку доповідає.

30. Ми можемо оцінити індивідуальні психологічні особливості космонавта, його реакції і втомлюваність, аби потім дати рекомендації при формуванні екіпажа.

31. Удари по воротам.

32. Пане Віталіє, якому відпочинку ви надаєте перевагу?

33. В уряду таких важелей по території всієї України немає.

34. Направду він написав аж два звернення з приводу незаконних, на його думку, дій Василя Рябошапко.

35. Анестезіолог оперативно і точно розрахував дози лік, хірург миттю вибрав єдине правильне рішення, а дії медсестер заслужили оплески наглядацької ради...

36. Ходять чутки, що парфум від прекрасної блондинки не буде схожий на більшість продукції, яку випускають у світі, вони пахнутимуть їжею.

37. Стоїть огрядний чоловік з великим животом неподалік дитсадочку.

38. Не одну літру окропу потрібно для цього.

39. Жеребкування Кубку УЄФА «подарувало» Україні не дуже втішні результати.

40. Джерелом ангіни можуть бути вогнища застарілої інфекції – карієс, хворі ясна і хронічна нежить.

41. До Києва Юлія Леонідівна приїхала разом з онукою Машою.

42. Шановний Холмсе, а чи правда те, що ви бачили собаку Баскервіллей?

43. Інвестор зрозумів: таке будівництво – то вигідна справа. І по якомусь часі у Києві урочисто відкривається другий «Метро», на Лозняках.

44. І хоч соціологи воліють не пояснювати шаленої популярності чарівної прем'єр-міністра, все-таки з великою мірою вірогідності можна здогадатися про причини її успіху.

45. На «Таврійські ігри» Аліна та Аня [Завальські] приїхали вдруге. 6 травня – дівчата святкували своє день народження – чотири роки тому у цей день з'явився і творчо про себе заявив дует «Алібі»!

46. Гідрометеобюро повідомило, що урагану не буде, але буде такий сильний вітер, що каменю на камені не залишиться.

47. Коли суперечка про музику, то ми сперечаємося доти, поки не знаходимо єдиного варіанту.

48. Щодо наукового ступіню, то В.Ординський повідомив, що місяць тому він захистив докторську дисертацію на тему «Боротьба з тіньовою економікою».

49. Після незаконного отримання ордеру на квартиру пан Залунін оформив свідоцтво на право власності на житло.

50. З цього приводу я звернулася до Ігора Прокоси.

51. Вони з інших факультетів і не є спеціалістами з того предмету, що здають вступники.

52. Теніс. Донька гросмейстера Романишина може стати зіркою корта.

53. Стрільба з луку. У Львові закінчився турнір пам'яті Богдана Кокота.

54. Щодо організації свята в самому Дубно, то приємно здивував (особливо львів'ян) мер міста Віталій Никитюк.

55. Енна серія донецького водевіля триває!

56. Україна очами дітей.

57. Результати решта матчів четвертого туру чемпіонату України з футболу серед команд першої ліги.

58. Водій «Жигулі» призупинив машину і запропонував підвезти за незначну плату.

59. Серед багатьох нагород варто відмітити вручення Джоанні Ламлей Ордену Британської Імперії самою Королевою Єлизаветою II.

60. Nescafe – провідний виробник баночок для недокурок.

2. Виявіть помилки в мовностилістичному використанні прикметників, інші хиби.

1. І тепер ми можемо «гордитися» тим, що маємо свого, самого справжнього зека-француза, який відбуває покарання разом з убивцями, ґвалтівниками та іншими карними елементами.

2. Ці плюси при акцентуванні на дуже вигідному для Олександра Мороза іміджі самого чесного політика України (а це не потребує доказів) дадуть позитивний результат.

3. І не думайте їх переконувати у зворотньому, тільки час даремно потратите!

4. Він був сильніший усіх обставин, які були в його житті.

5. А назва [символу @] «равлик» проникнула в самі різні і несхожі мови світу.

6. Чотириразову олімпійську чемпіонку Яну Клочкову удостоїли вищої нагороди України – звання «Героя України».

7. Не тому, що я краще за всіх.

8. Це найгрубша помилка.

9. Найпам'ятніший Новий рік дитинства. Самий перший?

10. Тому поліпшити газетно-журнальні справи Президент хоче зворотнім шляхом.

11. Пап було багато, але цей зробив найбільше за всіх.

12. Як відзначив прес-секретар «Київстару» Віктор Гоцуленко, ОБМ-стандарт є одним із найзахищеніших.

13. Як тільки я отримаю нову заробітню плату, ви дізнаєтеся, скільки вона становить.

14. Парламент, у якому є три-п'ять політичних партій, більш ефективніший, аніж парламент із більшою фрагментацією.

15. Ім'я Наталя походить від латинського слова, яке можна перекласти як «природній», «рідний», «близький».

3. Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:

Житель – мешканець

загальний – спільний

закалятися – гартуватися

запроваджувати – упроваджувати

заслухати – прослухати – вислухати

знаходитися – перебувати

з огляду – з погляду

збігатися – співпадати

комунікабельний – комунікативний – комунікаційний

Заняття 6

Стилістичне використання морфологічних засобів

Мета вивчення

Набуття знань про особливості використання у мові ЗМІ морфологічних засобів; забезпечення оволодіння правилами уживання іменників; набуття вмінь та навичок доцільного уживання прикметників.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Уміти уживати різні частини мови у властивих ім формах.
2. Володіти особливостями вибору форм цих частин мови.

Питання заняття

1. Стилістична характеристика розрядів числівників за значенням.
2. Випадки відхилення від норм у відмінюванні складних і складених числівників.
3. Мовна норма поєднання іменників з числівниками та винятки з правил у вживанні числівників «два», «три», «чотири». Відхилення від норми в поєднанні збірних числівників з іменниками.
4. Загальна стилістична характеристика займенника. Особливості використання займенників у різних функціональних стилях. Випадки помилкового використання займенників у журналістських текстах.
5. Загальна стилістична характеристика дієслова. Дієслівні форми й категорії, використання яких можливе із стилістичною метою.
6. Синонімія особових форм дієслова, зіставність окремих форм особових закінчень і категорії числа. Синонімія часів дієслова. Синонімія способів дієслова.

Завдання

1. Виявіть помилки в мовностилістичному використанні числівників, інші хиби.

1. Учора стало відомо, що Рахункова палата звинуватила уряд у незаконному використанні понад шестидесяти мільйонів державних коштів.

2. Щодо конкретних цифр, то квиток на генеральну репетицію коштує 14 латів 72 сантима.

3. Але з огляду на юний вік і ніжну стать гангстерші надали іспитовий термін на півтора роки.

4. Відтінки розрізнятимуть залежно від номіналу: найтемнішою буде п'ятидесятидоларова купюра.

5. Через це біля кас попереднього продажу вишиковуються черги, на які слід витратити від 20 хвилин до півтора години.

6. Експерти думають, щодо кінця сезону голлівудським кінокомпаніям навряд чи вдасться досягнути торішнього рекорду щодо касових зборів – 3, 18 мільярди доларів.

7. Зокрема йдеться про зникнення 1 мільйону 615 тисяч 883 гривень.

8. Цю п'ятиповерхівку загальною площею майже три тисячі квадратні метри споруджено коштом міського бюджету – на будову з нього виділено понад 5 мільйонів гривень.

9. Фундаментальне вивчення психологами і криміналістами серійних убивств почалося ще у 1970-і роки після розслідування з десяток убивств.

10. Приїжджаю додому біля 22-ї.

11. Як же без жертв? Без них зміна формацій – одна нудьга.

12. Оголошення в автосалоні: «Новорічний розпродаж! Продається два «Роллс-Ройса», «Лінкольн» і «Мерседес-600».

13. Нас розмістили в ізольованих один від одного приміщеннях.

14. Ділянка невелика, якихось 3,02 гектари.

15. Пройшло декілька часу.

16. Адже на це йому треба витратити приблизно 4,5 тисяч євро в рік.

17. Там вона довго не затрималася (лише 4 сезона).

18. Ще він не соромиться давати інтерв'ю в одних шкарпетках.

19. Перше вбивство він скоїв у 42 року.

20. На початок року було ввезено біля 3 млн тонн імпортного зерна.

21. У двох із трьох випадках інформація про замінування підтвердилася.

22. Живе він у місті один, а дружина з синами залишилася в Англії.

23. Камерун позбавили шість очок, що входять у залік кваліфікаційного турніру найближчого чемпіонату світу.

24. Два англійця сперечаються.

25. Відтепер прожитковий мінімум становитиме 362,23 гривень.

26. Мені стає погано від однієї думки про оформлення документів.

27. Він поверне своїм кредиторам лише 36,6 мільйонів доларів.

28. Друк бюлетенів обійдеться у 10,7 мільйонів гривень.

29. У 2025 році мінімум 3,4 мільярди людей страждатимуть від дефіциту прісної води.

30. Вони узагальнили 4 основних чинників, за якими діти, молодь і дорослі сприймають рекламних героїв.

31. Попереднє досягнення було датовано 30 вересням 1988 року.

32. Фактично на кожній дільниці в області було по два спостерігача.

33. Зустрічаються два чиновника з мінздраву – наш та іноземний.

34. Жінконенависник – це чоловік, який ненавидить жінок не менше, ніж жінки ненавидять один одного.

35. День перебування в президентському номері коштував ще у 2003 році біля 1000 доларів.

36. Попереду – 75 відсотків необхідних робіт, на виконання яких залишається два з половиною місяця.

37. Ейфорія п'ятидесятих, але в новому баченні.

2. Виявіть помилки в мовностилістичному використанні займенників, інші хиби.

1. Та корінь проблеми й потреба суспільства полягає в тому, щоб громадськість, серед них обов'язково – професіонали, обговорили питання.

2. Наша публіка зустріла зірку дуже прихильно і тепло – його просто завалили букетами квітів.

3. Я думаю, що цей крок ще раз продемонструє владі, що не все так просто. І не вдасться їм так сфальсифікувати позицію суспільства щодо політичних реформ, як вони того хочуть.

4. В кінці фільму юрба вривається в магазини та будинки. Поліція намагається зупинити їх, але ті кидають у них камінням.

5. Також дорогими є розваги. На території усієї Затоці висять вивіски «Лунапарк». Але, відвідавши їх, багато хто залишається незадоволеним, адже так гордо називають одну-дві качелі.

6. Автор листа, звісно, має в багато чому рацію, але тут дивує інше.

7. В значної частини українського політикуму склалося враження, начебто вони опинилися на роздоріжжі.

8. Висадившись на космічну станцію, новий екіпаж подав старому тацю з «пришитими» до нього шматками хліба та пігулками солі.

9. Однак, зачинені ворота не надто стримували збуджений натовп, під постійним тиском яких брама періодично відчинялася.

10. Цей склад уже кілька років грає разом, і вони знають один одного.

11. Дует зі Словенії оголосив, що у четвер, за два дні до фіналу, вони одружаться.

12. Пляжем ходить здоровенна дитина, а за ним, як приклеєний, маленький, худенький чоловічок.

13. В кіно йдуть одні старі.

14. Такі вагони завжди є на великих станціях, і якщо є пасажири, їх можна причепити до потяга.

15. Якщо хтось сперечається з ідіотом, то цілком можливо, що те саме робить і він.

16. Не дуже полюбляю бульварну пресу. Рідко читаю те, що вони пишуть про мене.

3. Виявіть помилки в мовностилістичному використанні дієслів, інші хиби.

1. Беремо коробку сірників і витягуємо звідти «коробочку».

2. Цією зимою ціни на однокімнатні квартири сягнули рекордної позначки – їх не те що купляли, а хапали.

3. Перечитуючи твої листи, у мене покращився настрій.

4. За словами проректора, в них також борються з цим негативним явищем.

5. Це все нагадувало великий обідній стіл, за яким усі обмінюються враженнями від щойно з'їдженої курятини.

6. І ми не бачучи їх, були в закритому приміщенні – це обов'язкова умова: не можна дивитись, як виступають інші.

7. Але повернимось до пікантного пункта у звинуваченні.

8. А такі моменти телевізійники найчастіше й вирізують.

9. Варто тільки вімкнути телевізор – і ти відразу попадаєш на кадри насильства.

10. Не рекомендується у цей день віддавати борги – цілий рік розплачуватимемся.

11. Андрійку, скажи, куди ми потрапимо, якщо сверлитимемо Землю на екваторі.

12. Тихо падає сніг на долоні і тає.

13. Господиня наша на всі руки! Все так у роті і тає.

14. В інструкції написано, що з її допомогою можна за день розпилити 5 кубометрів дров, а я, як не стараюся, більше 3 не можу.

15. Чи не здадуть нерви і не вискоче він як Пилип з конопель, та не почне демонструвати свої слабкі місця?

16. Ви не бачили цього костюму? Куди його запихнули?

17. Знов-таки зрозуміло, що пропонують той товар, який купляють.

18. У столиці люди всі великі, всі козирні. Як кажуть, не підходи, не підпишу.

19. Своїх дітей я теж виховував суворо, і синові теж припадало від мене.
20. У вашому сніданку – півкотлети, недоїджена локшина і недопитий компот.
21. Вибори обанкрутять депутатів.

4. Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:

Куліси – лаштунки

Лісник – лісівник – лісничий – лісовик

Любий – любимий – улюблений

Меморіальний – пам'ятний

Навідатися – відвідати – провідати – прийти

Навчальний – учбовий

Нащадки – потомки

Неординарний – оригінальний – непересічний

Пане – добродію – товаришу

Пасха, паска, Великдень

Заняття 7

Стилістичні можливості синтаксису. Стилістичні властивості порядку слів у реченні. Стилістичне використання координації підмета й присудка. Узгодження означення. Варіанти форм, пов'язані з керуванням

Мета вивчення

Ознайомити студентів зі стилістичними можливостями синтаксису; дати зрозуміти важливість користування синтаксичними особливостями у журналістському тексті; поглибити розуміння будови речення і впливу типу речення на стилістичне розшарування; роз'яснити стилістичні особливості різних типів речень.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Визначити стилістичні можливості тексту.
2. Розмежовувати стилістичні властивості порядку слів у реченні.
3. Стилістично координувати підмет і присудок.
4. Стилістично правильно оформлювати свою думку.

Питання заняття

1. Стилістичні можливості синтаксису.
2. Порядок членів речення, його змістове, синтаксичне й стилістичне значення.
3. Координація підмета й присудка. Координація присудка й однорідних підметів. Помилки, пов'язані з обранням форм керування.

Завдання

1. Знайдіть в текстах ЗМІ приклади вдалого використання зі стилістичною метою непрямого порядку слів у реченні (3 приклади).

2. Знайдіть помилки в стилістичному використанні порядку слів, інші хиби.

1. Внаслідок знущань судмедекспертиза встановила у загиблого Юрія Мозоли переломи ребер.

2. Кожен Новий рік зустрічає по-своєму.

3. Нагадаємо, кілька днів тому МВС запросило пана Ахметова «для дачі пояснень» через ЗМІ.

4. Вона мотивувала необхідність займатися злочинним бізнесом важким матеріальним становищем.

5. Коли переважна кількість санаторіїв у Трускавці належить профспілкам, які практично кинуті напризволяще, то ніякого курорту не буде.

6. З Польщі на святкування Дня міста приїхав танцювальний колектив з міста Люблінець, який разом із тернопільським дитячим зразковим театром танцю «Посмішкою», дасть концерт.

7. Під час аварії одна з пасажирок загинула, ще троє подорожуючих з пораненнями потрапили в лікарню.

8. 3 січня, вночі, в одній із квартир на вулиці Роксолани у Львові, яка належить 21-річному непрацюючому львів'янину, виявили з вогнепальним пораненням у груди труп 23-річного чоловіка.

9. Близько третьої години ночі між чоловіком та його товаришем по чарці спалахнула сварка, під час якої психічно неврівноважений злочинець кілька разів ударив сокирою по голові свого товариша.

10. Боротьба з оргзлочинністю в українському парламенті.

11. Комп'ютери атакують віруси.

12. Кількість бажаючих львів'ян мати сімейного лікаря зростає.

13. Уже в жовтні українці побачать новий зразок закордонного паспорта, виготовленого ще за досконалішою технологією.

14. Мерія планує фарбувати фасади будинків у центрі Львова разом з власниками перших поверхів.

15. А водночас друкують багатотомну біографію І.Франка, Романа Горака та Ярослава Гнатіва.

3. Знайдіть помилки, пов'язані з відхиленнями від норм координації підмета й присудка, від правил узгодження означення (прикладки) з означуваним словом.

1. Ні, ті, хто таке роблять, – не щадять.

2. За кордоном перебувають велика кількість наших співвітчизників.

3. Але найабсурдніше в цій ситуації те, що конфіскацію майна залишили чинним.

4. Із 1 січня у Франківську половина платників єдиного податку зникли.

5. Будь-яке ремесло, в тому числі і політика, повинні робитися чистими руками.

6. Уперше його визнали гідним цієї честі в 1994 році, як сценарист фільму «Небесні створіння».

7. Членів цієї банди також затримали у Рівне та Києві.

8. Щоправда, сама народний депутат від наданої їй як учаснику кримінального судочинства охорони відмовилася, як, однак, і від розмови зі слідчими, що ніяк не сприяло просуванню справи.

9. При цьому він запропонував здійснити кадрові зміни в керівництві Закарпатської області та міста Мукачеве.

10. Решта представників більшості не брали участі в голосуванні.

11. Таку позицію сприймають ряд політиків «другої хвилі».

12. Тому кореспонденту, яка поспішала на потяг, після закінчення першого тайму, щоб вийти зі стадіону, довелося перелазити через огорожу

13. Ми проводимо в місті Черкаси день баскетболу.

4. Знайдіть помилки в доборі прийменників і форм, пов'язаних з керуванням, інші хиби.

1. Тому-то він і всю документацію вів на давній українській мові та надавав Львову й іншим галицьким містам привілеї.

2. Кому бігти за чаєм?

3. Наші люди за рогаликами на мерседесах не їздять.

4. Подібних на нього людей називають гуманістами.

5. Він дуже любив сад, сам вирощував троянди і доглядав за ними

6. Опіка, яка триває після повноліття, перетворюється в узурпацію.

7. Прийом деяких пігулок поліпшує стан шкіри за надмірної жирності і вуграх.

8. Мати інваліда, що не встає близько 20 років, звернулася за допомогою, бо в неї стара хата, але ніхто навіть не звернув уваги.

9. Згодом, по цьому ж кооперативу, прокуратура порушила ще одну кримінальну справу.

10. Згідно закону про правовий статус іноземців вони користуються цими ж правами й обов'язками, що і громадяни України.

11. А ось у захист газети вони виступали не раз.

12. Фонограма перетворює нашу українську естраду в провінційне шоу.

13. І тоді починаються нескінченні поїздки до тещі за картоплею.

14. Останнім часом посилилися звинувачення на британську акторку.

15. 569 мешканців називають одне одного тільки по іменах або прізвиськах.

16. Так, пані Сердючка співає на огидному суржику.

5. Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:

Піп – батюшка – священник

_____

Повинен – має – мусить

_____

Поділяти чи розділяти думку

_____

Презентація – репоезентація

_____

Приводити – призводити

_____

Професіональний – професійний

_____

Роль – значення

_____

Роздаватися – лунати

_____

Скасувати – відмінити

_____

Тим часом – тимчасово

_____

Заняття 8

Стилістичне використання однорідних членів речення. Стилістичне використання синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій

Мета вивчення

Ознайомити студентів зі стилістичними можливостями синтаксису; дати зрозуміти важливість користування синтаксичними особливостями у журналістському тексті; поглибити розуміння будови речення і впливу типу речення на стилістичне розшарування; роз'яснити стилістичні особливості різних типів речень.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. Визначити стилістичні можливості тексту.
2. Розмежовувати стилістичні властивості однорідних членів речення.
3. Стилістично координувати синтаксичні синоніми.
4. Стилістично правильно оформлювати свою думку.

Питання заняття

1. Стилістичні функції однорідних членів речення. Стилістичне значення різних способів добору та поєднання однорідних членів.
2. Стилістичне використання синонімічних та паралельних синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях.
3. Особове та безособове речення як взаємозамінні синтаксичні конструкції
4. Дієприкметниковий зворот і підрядне означальне речення; паралельність цих конструкцій і відтінки, які виникають під час уживання тієї й іншої конструкції; умови взаємозаміни згаданих конструкцій. Переклад українською мовою російських речень з дієприкметниковими зворотами.
5. Дієприслівникові звороти й підрядні обставинні речення як паралельні конструкції, їх змістові та стилістичні відтінки.
6. Стилістична характеристика способів відтворення чужого висловлювання.
7. Використання прямої мови в різних функціональних стилях, у різних жанрах ЗМІ.

Завдання

1. Знайдіть в газетних текстах приклади вдалого використання однорідних членів зі стилістичною метою (3 приклади).

2. Виявіть помилки в стилістичному використанні однорідних членів речення, інші хиби.

1. Решта – просто заробляння грошей або для піару.
2. Адже крім витрат на випускний вечір – одяг, зачіску – з дітей збирають гроші на усі іспити, а також подарунки школі, директорові та класному керівникові
3. Відтепер до конкурсу можуть допускати і вступників, які пройшли вступні випробування в іншому ВНЗ чи факультеті.
4. Був головою Держкомітету телебачення і радіомовлення, міністр інформації, президентом Національної телекомпанії України.
5. Щодо другого, Ви підбивали якісь підсумки, помилки?
6. Аби стати повноцінним кандидатом, йому не завадило б встановити самостійний контроль як над фінансовими, так і інформаційними потоками.
7. Сукні можна замовити як напрокат, так і придбати за каталогами.
8. На жаль, склалася така ситуація, що все залежить як від нашої, так і від гри суперників.
9. Під час чемпіонату вона перетворилася і на художника-постановника, і хореографа, «і на кого самі хочете».

10. Хто особисто в області відповідатиме за нерівності на дорогах та гроші, призначені на їх ремонт, наразі невідомо.

11. Грав в оркестрах, ресторанах, санаторіях.

12. Та згодом встановили історичну правду не лише про князя Кия, але й династію Києвичів, яка розвивалася впродовж трьох століть і закінчилася не раніше 882 року.

13. Пропонували, аби до комісії ввійшли не лише представники президента, але й опозиції.

14. Зрозуміло, що захист не торкається самої діяльності Павла Лазаренка на посаді прем'єр-міністра, методи його управління, здобутки.

15. На мою думку такі скандали йдуть не стільки на користь Україні, скільки тій людині, яка таку інформацію подає.

16. Найвищі зарплати у Київській, Донецькій та Дніпропетровській областях. Найнижчі – Хмельницькій, Тернопільській, Чернігівській.

17. Дорога починається за Стрием і веде через гори аж у Закарпаття, до Сваляви і далі – Мукачевого.

18. Він зараз навчається у США, захоплюється філософією, науковими дослідженнями та математикою, бере участь у роботі дипломатичного клубу.

19. Ввечері окрім музики відбувався ще й конкурс краси «Королева України – 26 карат»

20. З одягу вона надає перевагу гарним речам, які їй подобаються, а не ті, які в моді.

21. Такі коливання не корисні як для демократії, так і самого Олександра Олександровича.

22. Це буде людина від влади чи опозиції.

23. Людина пройде перевірку за податковою службою, на судимості.

24. Це пов'язано із накопиченням капіталу в Україні, а також інфляцією.

25.І це не я сказав, а такі реалії.

26. Вона обожнює пляж, а особливо слухати бразильську музику.

27. Мало хто з наших письменників має власну веб-сторінку і навіть не розуміє, що бодай таким чином може завоювати серця читачів.

28. Стосовно ж нас, закон, ухвалений 13 років тому і який не втратив своєї актуальності, визначає такі завдання.

29. Любить спорт, спілкуватися з цікавими людьми, фотографувати їх та фотографуватися сама

30. ...Громадяни, що мають пільги за професійною ознакою (судді,прокуратура, вчителі тощо).

31. У нас, на жаль, питаннями довголіття займається мало науковців та закладів.

32. Адже у старій школі не лише прогнила підлога, але й дах.

33. Які думки про Болонську систему в керівництва університету та деканів окремих факультетів?

34. Головне в тому, що свого власного народу вони не знають, не розуміють і відверто зневажають.

35. Судово-медична експертиза з'ясувала, що в бідолахи були зламані ребра та кілька черепно-мозкових травм.

3. Знайдіть в газетних текстах приклади вдалого використання зі стилістичною метою синтаксичних синонімів та паралельних синтаксичних конструкцій (3 варіанти речень).

4. Виявіть помилки у використанні складних речень. Запропонуйте поліпшені варіанти тексту.

1. Нині, всупереч Конституції, Президентом створено конституційну комісію, але вона жодного разу не збиралася.

2. Це перше, що дивує, переглядаючи книжку.

3. В музеї І.Франка у Нагуєвичах згоріло «Євангеліє», подароване Франком і передане музеєм релігії.

4. Маючи лише 24 роки, його вже тричі ув'язнювали на короткий термін.

5. Ми тоді були стурбовані лише свободою, намагаючись досягти незалежності, забуваючи про головне – просвіта власного народу. Адже отримавши свободу, кому вона дістанеться?

6. Мабуть, це ті місця, коли відпочиваєш у повному розумінні цього слова.

7. Ми зустрічались два роки. Два щасливі і жахливі, дивовижні і важкі, чудові і вбиваючі два роки!

8. Український форвард Андрій Шевченко, який став третім українцем, якого удостоїли цього призу.

9. Працюючи на посаді заступника голови Адміністрації Президента, вас можна було умовно зарахувати до першого десятка найвпливовіших людей у державі.

10. Купив собі миючі шпалери, тепер третій день до ванни зайти не можу!

11. Таких набралося 15 із кількох сотень, працюючих у регіоні.

12. Видається, що нині однією з основних проблем українських реформ є економічні й соціальні суперечності, котрі дісталися новій команді від попередників.

13. Клас олігархів перебуває під враженням від вироку, винесеним Михайлу Ходорковському - дев'ять років позбавлення волі.

14. Варто сподіватися, що перед розглядом відповідного законопроєкту відбудеться ще не одне громадське обговорення, які стануть остаточною оцінкою реформаторських намірів.

15. Чи будемо з олією? Сьогодні Україна посідає друге місце у світі за експортом олії.

16. Спостерігаючи за модифікаціями сучасної культури, складається враження про вичерпаність її глибинних джерел

5. Роз'ясніть стилістичну та значеннєву відмінність слів:

Угар – чад

_____

Україномовний – українськомовний

_____

Уява – уявлення

_____

Фарба – барва

_____

Штани – брюки

_____

Яловий – яловичий

_____

Являється – є

_____

Непересічний – пересічний

_____

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

У відповідності до визначених критеріїв поточний контроль здійснюється за визначеною силабусом (робочою навчальною програмою) системою

Пункт оцінки	% підсумкової оцінки		Групове чи індивідуальне оцінювання	Посилання на РН навчальної дисципліни
	денна	заочна		
Лекції	0	0	індивідуальне оцінювання	1 – 8
Практичні заняття	30	10	індивідуальне оцінювання	1 – 8
Іспит	70	90	індивідуальне оцінювання	1 – 8
	100	100		

Шкала оцінювання навчальної діяльності здобувача вищої освіти

Оцінка за шкалою силабусу	Кількість набраних балів	**Критерії оцінювання**
		Здобувач вищої освіти
A	90-100	самостійно визначає всі частини мови в тексті і вживає нормативні варіанти граматичних форм будь-якої частини мови. Використовує всі відповідні мовленнєві навички, робить обґрунтовані висновки. Демонструє глибокі знання про предмет. Відмінно відповідає лише з незначною кількістю помилок.
B	82-89	визначає всі частини мови в тексті і вживає нормативні варіанти граматичних форм будь-якої частини мови. Досить добре використовує відповідні мовленнєві навички, робить обґрунтовані висновки. Демонструє досить глибокі знання про предмет. Відповідає добре з кількома помилками, допущені помилки може виправити самостійно.
C	74-81	визначає всі частини мови в тексті і у більшості випадків вживає нормативні варіанти граматичних форм будь-якої частини мови. Досить добре використовує відповідні мовленнєві навички, робить обґрунтовані висновки. Демонструє досить глибокі знання про предмет. Відповідає добре з кількома помилками, допущені помилки може виправити самостійно.
D	64-73	визначає майже всі частини мови в тексті і вживає близько половини нормативних варіантів граматичних форм будь-якої частини мови. Використовує не всі мовленнєві навички, робить недостатньо повні висновки. Демонструє недостатньо глибокі знання про предмет. Відповідає непогано, але із значною кількістю помилок, допущені помилки може виправити лише за допомогою викладача.
E	60-63	визначає майже всі частини мови в тексті але не досить чітко розмежовує нормативні варіанти граматичних форм будь-якої частини мови. Використовує не всі мовленнєві навички, робить недостатньо повні висновки. Демонструє недостатньо глибокі знання про предмет. Відповідає непогано, але із дуже значною кількістю помилок, допущені помилки може виправити лише за допомогою викладача.
Fx	35-59	досить рідко визначає частини мови в тексті і неправильно вживає нормативні варіанти граматичних форм частин мови. Використовує мовленнєві навички нечітко і неправильно, робить неточні висновки, або не робить їх взагалі. Інформація здебільшого хибна, неточна або не стосується питання. Відповідає погано, з великою кількістю помилок.
F	0-34	не може визначити всі частини мови в тексті і не вживає нормативні варіанти граматичних форм частин мови. Взагалі не робить висновків. Інформація хибна, неточна або не стосується питання. Відповідає погано, з дуже великою кількістю помилок.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ (РЕКОМЕНДАЦІЇ) ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Різні форми практичних занять є найбільш ємною частиною навчального навантаження у виші.

Практичні заняття – метод репродуктивного навчання, що забезпечує зв'язок теорії і практики, що сприяє виробленню у здобувачів освіти умінь і навичок застосування знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи.

Мета практичних занять:

– допомогти здобувачам освіти систематизувати, закріпити і поглибити знання теоретичного характеру;
– навчити прийомам рішення практичних завдань;
– навчити працювати із службовою документацією, користуватися довідковою та науковою літературою;
– формувати вміння студентів вчитися самостійно, опановувати методами, способами і прийомами самонавчання, саморозвитку і самоконтролю.

Практичні заняття

– формують основи кваліфікації фахівця певного профілю, тому зміст занять і методика їх проведення повинні забезпечувати розвиток творчої активності особистості;
– розвивають наукове мислення, уміння виступати публічно, дозволяють перевірити знання здобувачів освіти завдяки вправам, творчим практичним завданням;
– виконують не тільки пізнавальну і виховну функції, завдяки ним відбувається контроль за підготовкою до занять і засвоєнням нового матеріалу.

Кожне практичне заняття вимагає конкретного підходу викладача. У зв'язку з цим питання, скільки потрібно виконати завдань і якого типу вони мають бути, у якій послідовності їх виконувати, яким домашнім завданням закріпити новий матеріал надзвичайно важливі. Відбираючи систему вправ і завдань для практичного заняття, викладач має прагнути до того, щоб виконане давало цілісне уявлення про тему і загалом предмет, що вивчається. Здобувачі освіти мають розуміти потрібність курсу та його зв'язок з майбутньою практичною професійною діяльністю.

Проводячи практичне заняття, викладач має стежити за ступенем оволодіння здобувачами освіти відповідними вміннями. Це дозволяє визначати оптимальний обсяг навчального матеріалу для подальшого заняття, конкретизувати вимоги, приділяти більше уваги тому матеріалу, що важко засвоюється, застосовувати більш ефективні методи, способи і прийоми навчання для досягнення поставлених дидактичних і виховних цілей.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Прочитайте подані слова. Чи є нормативним їх уживання? Запишіть правильно:

Пошлина, довіреність, учбовий, діючий, мироприємство, невстигаючий, прожиточний, відчислення, оточуючий, слідуючий, положення (матеріальне), міри, співставляти, любий, отримувати (освіту).

2. Відредагуйте і запишіть подані речення відповідно до норм літературної мови.

Ми діяли згідно законів України. У відповідності з рішеннями у жовтні учні вузів проходять практику. Я згодився на її предложення. Його усунули з цієї посади. Це можна зробити при всіх обставинах.

3. Вкажіть правильний варіант словосполучення. Поясніть усно порушення норм мовлення (калькування, суржик, сплутування значення слів, синонімів, паронімів; трансформація фразеологізмів).

1. а) безкарний випадок; б) випадок безнаказаний.
2. а) дитина безпризорна; б) безпритульна дитина.
3. а) автобусний білет; б) квиток автобусний.
4. а) він близорукий; б) він короткозорий.
5. а) вступив у шлюб; б) вступив у брак.
6. а) скажу вдобавок; б) скажу на додаток.
7. а) хлопець довірливий; б) хлопець довірительний.
8. а) хочу довести; б) хочу доказати.
9. а) матеріал вірогідний; б) матеріал достовірний.
10. а) хочу завірити вас; б) хочу запевнити вас.
11. а) кидатися в очі; б) впадати в очі.
12. а) закладена вибухівка; б) закладена взривчатка.
13. а) витяг з протоколу; б) виписка з протоколу.
14. а) настоящий акт; б) справжній акт.
15. а) командировочне посвідчення; б) посвідчення про відрядження.

4. Вкажіть правильний варіант речення.

1. а) У двох місцях надворі вирвана трава, що дає підстави предполагати, що мотоцикл заводили з буксира.

б) У двох місцях надворі вирвана трава, що дає підстави стверджувати, що мотоцикл заводили з буксира.

в) У двох місцях надворі вирвана трава, що дає підстави стверджувати, що мотоцикл заводили з буксиру.

2. а) Суб'єктом даного злочину являється фізична осудна особа.

б) Суб'єктом даного злочину є фізична осудна особа.

3. а) Взяті покази потерпілого Кіма О.С.

б) Взяті показання потерпілого Кіма О.С.

в) Взяті свідчення потерпілого Кіма О.С.

4. а) За дачу завідомо неправдивих показань наступає кримінальна відповідальність за ст. 179 КК України.

б) За подання свідомо неправдивих показів наступає кримінальна відповідальність за ст. 179 КК України.

в) За подачу свідомо неправдивих показань настає кримінальна відповідальність за ст. 179 КК України.

5. Які із запропонованих варіантів фразеологічних сполучень знаходяться поза межами нормативності у сучасній літературній мові? Позначте їх.

1. а) закон вступає в силу; б) закон набуває сили; в) закон набуває чинності;
2. а) надавати допомогу; б) подавати допомогу;
3. а) від ніг до голови; б) з ніг до голови;
4. а) дивитися крізь пальці; б) дивитися скрізь пальці;
5. а) пускати пил в очі; б) напускати туману;
6. а) два плюси; б) два плюса;
7. а) прийти до висновку; б) дійти висновку;
8. а) вибачте мене; б) вибачте мені;
9. а) давати словам волю; б) давати волю язику;
10. а) дав під заклад; б) дав під заставу;
11. а) діяти втемну; б) діяти навмання;
12. а) довести до білого каління; б) довести до білого жару.

6. Виберіть речення із нормативними лексичними відповідниками.

1. а) На складі бракує 17 пар шкіряного взуття.
б) На складі не вистачає 17 пар шкіряного взуття.
в) На складі не дістає 17 пар шкіряного взуття.
2. а) За кишенькову крадіжку відпущений Лорак М.І.
б) За крадіжку з кишені відпущений Лорак М.І.
в) за карманну крадіжку відпущений Лорак М.І.
3. а) Сімко С.С. зізнався в скоєному.
б) Сімко С.С. признався в скоєному.
4. а) У них не було відповідного спорядження.
б) У них не було відповідного екіпування.
в) У них не було відповідного виряду.
г) У них не було відповідного екіпіровки.

7. У парах слів підкресліть спільні складові частини. Запишіть, що позначають ці частини.

а) поліглот – полісемія;

_____

б) автономія – автопортрет;

_____

в) велосипед – педікюр;

_____

г) монолог – моноліт;

_____

д) гіпопотам – іподром.

_____

8. Позначте правильний варіант відповіді.

1. а) від гострої болі він втратив свідомість; б) від гострого болю він втратив свідомість.
2. а) пожежник отримав опік першої ступені; б) пожежник отримав опік першого ступеню.
3. а) пограбування банка; б) пограбування банку.

4. а) комісія не склала акту огляду протипожежної безпеки; б) комісія не склала акту огляда протипожежної безпеки; в) комісія не склала акта огляда протипожежної безпеки; г) комісія не склала акта огляду протипожежної безпеки.

5. а) втрата документу; б) втрата документа.

9. Проаналізуйте, чи правильно подані закінчення родового відмінка однини чоловічого роду. Позначте правильний варіант.

1. а) Нью-Йорку, гніву, дима, борщу, грома;
б) Сибіра, терміна, луга, університету, саду;
в) Дніпра, атома, дуба, десятка, січня.

2. а) Дона, Уралу, футбола, шляху, суму;
б) дощa, снігу, клубу, Ленінграду, метра;
в) ходу, лану, саду, очерету, городу.

3. а) поїзда, сокола, цвіту, трактора, храму;
б) професора, Ужгороду, Уралу, образу, професіонала;
в) коня, балету, рекорда, краков'яку, Дону.

10. Вкажіть правильний варіант.

1. а) він сліпіший від батька; б) він більш сліпий від батька; в) він був сліпий, як батько.

2. а) цей продукт зіпсованіший від попереднього; б) цей продукт більш зіпсований від попереднього.

3. а) питання було висвітлене більш глибше і більш краще; б) питання було висвітлене глибше і краще; в) питання було висвітлене більш глибоко і краще.

11. Вкажіть речення, написане без мовностилістичних помилок:

1. а) У даній справі задіяно більше 30 осіб спільних підприємств, які вже зникли.
б) У даній справі задіяно понад 30 осіб тих спільних підприємств, які вже не існують.
в) У даній справі задіяно понад 30 осіб тих спільних підприємств, які вже зникли.

2. а) Ми затримали гр. Сергієнка М.В., мешканця м. Львова.
б) Нами затримано гр. Сергієнка М.В., мешканця м. Львова.
в) Затримали гр. Сергієнка М.В., мешканця м. Львова.

3. а) Пострілом смертельно ранений син сусіда Віктюка Р. С., який теж знаходився на місці пригоди.
б) Пострілом смертельно ранений громадянин, який виявився сусідом Віктюка Р. С.
в) Пострілом смертельно поранений громадянин, сусід Віктюка Р. С., який теж знаходився на місці пригоди.

12. Вкажіть у кожному рядку правильно подані відмінкові форми числівника.

1. а) Автомобіль розвинув швидкість до сто дев'яносто км/год.
б) Автомобіль розвинув швидкість до сто дев'яноста км/год.
в) Автомобіль розвинув швидкість до ста дев'яноста км/год.

2. а) Знайшли пошкодження на шестисот вісімдесяти дев'яти лініях.
б) Знайшли пошкодження на шестистах восьмидесяти дев'яти лініях.
в) Знайшли пошкодження на шістьохстах вісімдесяти дев'яти лініях.
г) Знайшли пошкодження на шестистах вісімдесяти дев'яти лініях.

3. а) Викрадено близько триста сімдесят тонн пшениці.
б) Викрадено близько триста сімдесяти тонн пшениці.
в) Викрадено близько трисот сімдесяти тонн пшениці.
г) Викрадено близько трьохсот семидесяти тонн пшениці.
д) Викрадено близько трьохсот сімдесяти тонн пшениці.

13. Поясніть правильно вжиті дієслівні форми у реченнях.

1. а) Протокол склали вірно з моїх слів. б) Протокол складений вірно з моїх слів. в) Протокол правильно склали з моїх слів.

2. а) Напроти сидячого чоловіка він знає. б) Чоловіка, який сидить напроти нього, він знає.

3. а) На столі присутні відбитки пальців. б) На столі наявні відбитки пальців.

14. Виберіть і позначте граматично правильні варіанти прийменникових сполучень.

1. а) комісія по справах неповнолітніх; б) комісія у справах неповнолітніх;

2. а) мені сьогодні дзвонили по телефону; б) мені сьогодні телефонували; в) мені сьогодні дзвонили телефоном;

3. а) комісія запропонувала заходи по підвищенню дисципліни; б) комісія запропонувала заходи щодо підвищення дисципліни; в) комісія запропонувала заходи до підвищення дисципліни; г) комісія запропонувала заходи у підвищенні дисципліни;

4. а) за його словами вдалося скласти словесний портрет; б) по його словах вдалось скласти словесний портрет; в) по його словам вдалося скласти словесний портрет;

5. а) лекція розпочнеться о 9.30; б) лекція розпочнеться в 9.30.

15. Вкажіть правильний варіант.

1. а) робота міліціонера передбачає високу ступінь ризику; б) робота міліціонера передбачає високу степінь ризику; в) робота міліціонера передбачає високий ступінь ризику; г) робота міліціонера передбачає високий степінь ризику.

2. а) зобов'язати Петрів Тараса Романовича; б) зобов'язати Петріва Тараса Романовича; в) зобов'язати Петрова Тараса Романовича.

3. а) розслідування щодо факту скоєння злочина; б) розслідування щодо факта скоєння злочину; в) розслідування щодо факта скоєння злочина; г) розслідування щодо факту скоєння злочину.

4. а) поїхати у відрядження до Риму; б) поїхати у відрядження до Рима.

5. а) син полка; б) син полку.

16. Проаналізуйте, чи правильно подані закінчення родового відмінка однини чоловічого роду. Позначте правильний варіант.

1. а) кілометра, пуску, героїзму, ізюму, штабу;

б) паперу (збірн.), меду, Риму (місто), чаю, Іртиша;

в) Пакистана, Байкала, будинку, будиночка, піску.

2. а) коня, стрільця, косача, радіоприймача, екватора;

б) розпачу, чаю, урока, захода, пирога;

в) сорома, натовпу, телефона, морозу, ампера.

3. а) Кавказа, січня, клубу, снігопада, вокзалу;

б) урагану, виру, Петербургу, дощу, жовтня;

в) баскетболу, дня, граду, сірника, радіатора.

17. Позначте правильний варіант.

1. а) мене вразив жовтогарячий колір неба; б) колір неба був жовтогарячішим; в) мене вразив більш жовтогарячий колір неба.

2. а) мачуха стала для неї самою близькою людиною; б) мачуха стала для неї найближчою людиною; в) мачуха стала для неї найблизькішою людиною.

3. а) вони виконали завдання гарніше; б) вони виконали завдання більш краще; в) вони виконали завдання краще.

18. Вкажіть, яке речення написане без мовностилістичних помилок.

1.а) Працівники магазину приховують від покупців товари для своїх клієнтів, обраховують і обважують їх, поводяться зухвало.

б) Працівники магазину приховують від покупців товари для своїх клієнтів, обраховують і обважують, поводяться зухвало.

2.а) Маркевич В. сів за кермо автомобіля Іващука І., як стверджує останній, для вирішення його проблем.

б) Маркевич В. сів за кермо автомобіля Іващука І., як стверджує останній, для вирішення проблем Маркевича В.

19. Позначте рядок, у якому правильно подані відмінкові форми числівника.

1. а) Близько сімдесят курсантів поїхало на збір урожаю.

б) Близько семидесяти курсантів поїхало на збір урожаю.

в) Близько сімидесяти курсантів поїхало на збір урожаю.

г) Близько сімдесятьох курсантів поїхало на збір урожаю.

д) Близько сімдесяти курсантів поїхало на збір урожаю.

2. а) Протягом січня у Львові було вчинено близько триста п’ятдесят злочинів.

б) Протягом січня у Львові було вчинено близько трьохсот п’ятдесяти злочинів.

в) Протягом січня у Львові було вчинено близько триста п’ятдесяти злочинів.

г) Протягом січня у Львові було вчинено близько трьохсот п’ятдесяти злочинів.

д) Протягом січня у Львові було вчинено близько трьохсот п’ятдесят злочинів.

3. а) Вступив у інститут у тисяча дев’ятьсот дев’яносто першому році.

б) Вступив до інституту у тисячу дев’ятсот дев’яносто першому році.

в) Вступив до інституту у тисяча дев’ятсот дев’яносто першому році.

г) Вступив до інституту у тисяча дев’ятсот дев’яносто першім році.

20. Виберіть правильні варіанти прийменникових сполучень.

1. а) по вказівці деканату; б) по вказівці деканата; в) за вказівкою деканату; г) згідно з вказівкою деканату.

2. а) юрист за освітою; б) юрист по освіті;

3. а) відпустка по хворобі; б) відпустка через хворобу; в) відпустка у зв’язку з хворобою.

4. а) діяти відповідно наказу; б) діяти відповідно до наказу; в) діяти відповідно з наказом.

5. а) виконати по всіх правилах; б) виконати по всім правилам; в) виконати за всіма правилами.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / [О. Сербенська, М. Білоус, Х. Дацишин, А. Капелюшний та ін.] : навч. посібн. 3-тє вид., доповн. і переробл. Львів: Апріорі, 2017. 304 с.

2. Блоґ професора Пономарева О. Д. // http://www. bbc/co. uk/ukrainian

3. Культура слова / Інформаційна сторінка на ФБ Інституту української мови НАН України // Доступно з: https:// www.facebook.com

4. Купріянов Є. В. Стилістика перекладу Stylistics in translation : навч.-метод. посібник Харків, 2019. 129 с.

5. MOVA.info – лінгвістичний портал // Доступно з: http://www. mova.info

6. Пономарів О.Д. Культура слова: мовностилістичні поради // http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com

7. Сербенська О. Голос і звуки рідної мови. Львів: Апріорі, 2020. 280 с.

8. Словники України online / лінгвістичний портал / Український мовно-інформаційний фонд НАН України // http://www. lcorp.ulif.org.ua>dictua

9. Стилістика української мови: навчально-методичний посібник / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук ; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський, 2017. 172 с.

10. Український правопис.К., 2019. 391 с.

11. Яцимірська М. Г. Культура мови журналіста: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ПАІС, 2017. 168 с.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Практична стилістика, її предмет, зміст і завдання. Місце практичної стилістики в системі мовознавчих дисциплін.
2. Функціональні стилі української мови.
3. Стилістичне розшарування української лексики.
4. Стиль як функціональний різновид літературної мови. Стилі сучасної української літературної мови.
5. Поняття норми літературної мови, нормативних варіантів. Типи норм.
6. Основні ознаки публіцистичного стилю.
7. Характерні ознаки наукового стилю.
8. Розмовна функціонально-стильова сфера.
9. Мовні особливості офіційно-ділового стилю.
10. Конфесійний стиль української мови.
11. Особливості функціонально-стильової єдності «мова художньої літератури».
12. Стилістична диференціація лексики.
13. Сполучуваність слів.
14. Словники, потрібні в редакційній практиці. Стилістичні позначки в словниках як засіб орієнтування в доборі слова.
15. Енциклопедичні та лінгвістичні словники, потрібні в редакційній практиці.
16. Робота журналіста зі словниками як засіб досягнення точності слововживання.
17. Загальна характеристика словникового складу української мови. Стилістичне розшарування лексики.
18. Стилістичне використання багатозначності слова.
19. Використання полісемії в сатиричних жанрах.
20. Пароніми в журналістських текстах як вияв незнання справжнього значення слова. Словник паронімів української мови.
21. Стилістична мета використання омонімів. Каламбур.
22. Загальна характеристика лексичної синонімії. Використання в мові ЗМІ ідеографічних синонімів.
23. Застосування в мові ЗМІ контекстуальних та лексичних синонімів.
24. Семантичний обсяг і експресивне забарвлення слів-дублетів. Слова-дублети й абсолютні синоніми.
25. Використання в журналістських текстах стилістичних синонімів. Словники синонімів української мови.
26. Словникові та контекстуальні антоніми в мові ЗМІ. Образно-виражальні засоби, побудовані на антонімії.
27. Словники антонімів української мови.
28. Види переносного вживання слова (мовна метафора, метонімія, синекдоха) та їх застосування в журналістських творах.
29. Місце перифраз у журналістському тексті.
30. Образно-виражальні засоби, побудовані на антонімії.
31. Стилістичне використання історизмів і архаїзмів у мові ЗМІ. Використання історизмів для відтворення колориту епохи.
32. Умови використання в мові ЗМІ суспільно-політичної, виробничо-професійної, науково-термінологічної, офіційно-ділової, розмовної, просторічної лексики.
33. Слова урочисті, піднесено-схвильовані, іронічні, зневажливі, презирливі та їх використання в журналістських текстах. Засоби словотвору, що надають лексичним одиницям експресивного забарвлення.

34. Використання в пресі лексики загальновживаної та стилістично забарвленої. Емоційно-експресивні різновиди мовлення.

35. Неологізми як обов'язковий елемент мови ЗМІ.

36. Принципи заміни слів перифразами. Словник перифраз.

37. Лексична сполучуваність та її порушення в журналістському тексті.

38. Стилістичне використання в мові ЗМІ іншомовних слів. Небезпека паронімії під час використання слів іншомовного походження.

39. Іронія, антитеза, оксиморон у журналістських текстах.

40. Майстерність журналіста у використанні фразеологічних засобів. Використання фразеологічних словників у журналістській практиці.

41. Усна й писемна форми існування мови та особливості їх використання в засобах масової інформації.

42. Стилістична характеристика іменника.

43. Уживання кличного чи називного відмінка у звертанні.

44. Категорія числа іменників, випадки вживання однини в значенні множини.

45. Категорія роду іменників; стилістичне використання іменників, які мають варіантні форми роду. Літературна норма визначення граматичного роду складноскорочених слів та невідмінюваних іменників іншомовного походження. Рід іменників на позначення професій і посад жінок.

46. Стилістична характеристика прикметника.

47. Межі вживання присвійних прикметників, заміна їх іменником у родовому відмінку належності.

48. Змістова виправданість уживання ступенів порівняння якісних прикметників, синонімія їх форм.

49. Загальна стилістична характеристика дієслова. Дієслівні форми й категорії, використання яких можливе із стилістичною метою.

50. Синонімія особових форм дієслова, зіставність окремих форм особових закінчень і категорії числа. Синонімія часів дієслова. Синонімія способів дієслова.

51. Загальна стилістична характеристика займенника. Особливості використання займенників у різних функціональних стилях. Випадки помилкового використання займенників у журналістських текстах.

52. Мовна норма поєднання іменників з числівниками та винятки з правил у вживанні числівників «два», «три», «чотири». Відхилення від норми в поєднанні збірних числівників з іменниками.

53. Випадки відхилення від норм у відмінюванні складних і складених числівників.

54. Стилістична характеристика розрядів числівників за значенням.

55. Значення й стилістична вмотивованість уживання сполучників і сполучних слів у складнопідрядних реченнях.

56. Стилістичні можливості синтаксису.

57. Дієприслівникові звороти й підрядні обставинні речення як паралельні конструкції, їх змістові та стилістичні відтінки.

58. Дієприкметниковий зворот і підрядне означальне речення; паралельність цих конструкцій і відтінки, які виникають під час уживання тієї й іншої конструкції; умови взаємозаміни згаданих конструкцій. Переклад українською мовою російських речень з дієприкметниковими зворотами.

59. Особове та безособове речення як взаємозамінні синтаксичні конструкції.

60. Стилістичні функції однорідних членів речення. Стилістичне значення різних способів добору та поєднання однорідних членів.

61. Граматична та логічна координація підмета й присудка. Координація присудка й однорідних підметів, зокрема з урахуванням сполучника, заперечної частки, прямого порядку членів речення чи інверсії. Помилки, пов'язані з обранням форм керування.

62. Помилки у використанні складних речень.

63. Стилістичні властивості сполучникового та безсполучникового зв’язку в складному реченні.

64. Порівняльна стилістична характеристика сурядності та підрядності.

65. Використання складного речення в різних формах мови та в різних функціональних стилях. Особливості й характерні риси вживання складного речення в мові ЗМІ.

66. Порядок членів речення, його змістове, синтаксичне й стилістичне значення. Місце кожного члена речення за прямого порядку, зокрема за наявності кількох означень або додатків. Змістові відтінки, що залежать від розміщення вставних слів, які не є членами речення.

67. Стилістичне використання синонімічних та паралельних синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях.

68. Використання прямої мови в різних функціональних стилях, у різних жанрах ЗМІ.

69. Стилістична характеристика способів відтворення чужого висловлювання.

70. Стилістичні засоби організації надфразної єдності.

Навчальне видання

Мамич Мирослава Володимирівна,
Шевченко-Бітенська Олена Валентинівна

ПРАКТИЧНА СТИЛІСТИКА

Навчально-методичний посібник

В авторській редакції

Формат 60х84/8. Ум-друк. арк. 8,37.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com